

Onsdagen den 1 juni

Kl. 19.30

*Restaurering av
Hornborgasjön*

Förhandlingarna leddes till en början av herr tredje vice talmannen.

§ 1 Restaurering av Hornborgasjön

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande 1976/77:36 med anledning av motioner om restaurering av Hornborgasjön, m. m.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Frågan om restaurering av Hornborgasjön är en alltför viktig fråga – både för Skaraborgs län och för landet i övrigt – för att få passera kammaren utan att något yttras, även om det råder allmän enighet inom utskottet.

Det torde inte vara någon överdrift att påstå att just denna fråga länge varit och alltjämt är ett av vårt lands allra viktigaste naturvårdsproblem. Det är glädjande att en enig expertis nu funnit det vara möjligt att återställa vad människan i ovist nit ställt till med – det är dess värre inte alltid fallet. Det är också glädjande att riksdagen nu i enighetens tecken kommer att fatta principbeslut om en totalrestaurering av Hornborgasjön. Det som en gång var en enastående rik fågelsjö – berömd långt utanför vårt lands gränser – men som genom en rad av sänkingsföretag förvandlats till nära nog ett träsk, skall nu åter bli sjö. Vi hälsar detta med den största tillfredsställelse.

Det skall dock inte fördöljas att det är ett besvärligt och kostnadskrävande projekt som nu skall genomföras. Det finns också skäl att starkt betona att frågan om ersättning till berörda markägare måste lösas på ett rättvist och tillfredsställande sätt. I den allmänna glädjen över dagens beslut gör man nog klokt i att komma ihåg att det mesta återstår att göra. Men vi skall för den skull inte reducera betydelsen av dagens beslut. Det är nu slut på en tid av besvärande oklarhet. Insatserna kan nu koncentrerat och samlat ägnas åt att förverkliga riksdagens klart uttalade vilja.

Det är lätt att vara efterklok och att med facit i hand fördöma de misstag som tidigare begåtts. Man möter inte sällan ett moraliserande över dessa misstag och en förkastelsedom som inte har något alls till övers ens för själva syftet. Det kan därför vara på sin plats att erinra om att de många utdikningsföretagen – och det gäller inte bara Hornborgasjön – knappast kan ha föranletts uteslutande eller ens främst av hänsynslös vinningslystnad eller ohämmad exploateringslusta, som det ofta sagts. Realiteternas tryck har varit starkare än så, eller som det heter i en ledare i Skaraborgs läns tidning: "De tidiga, stora utdikningarna

Onsdagen den
1 juni 1977

*Restaurering av
Hornborgasjön*

av Hornborgasjön dikterades av en allmän – och progressiv – önskan att odla upp mer jord för att skaffa fram mer mat åt en fattig och ökande befolkning.”

Sedan det för några decennier sedan blivit klart att den ursprungliga tanken var misslyckad och att Hornborgasjön i rask takt höll på att försumpas, har en rad aktioner gjorts för att rädda den berömda fågelsjön. Bland de många som energiskt och målmedvetet verkat för den saken bör i det här sammanhanget en nämnas särskilt, tandläkaren och filosofie hedersdoktor P. O. Svanberg i Skara. Han har under närmare 30 års tid lagt ned ett oändligt arbete på att söka rädda Hornborgasjön. Han har inte bara som framstående ornitolog utforskat Hornborgasjön, utan också trängt in i de svåra och komplicerade domstolsprocesserna och därvid sökt få begångna fel tillrättade. Man har anledning att fråga sig om dagens riksdagsbeslut varit möjligt utan hans outtröttliga arbete under en lång följd av år. En miljövårdsfråga av det slag det här rör sig om kan nämligen inte lösas utan en bred och stark opinion som påtryckningsmedel. Skaraborgs läns naturskyddsförening har i det avseendet också fyllt en viktig funktion.

Dagens riksdagsbeslut är ett första steg – och ett viktigt steg – på väg mot en slutlig lösning. Det är dock möjligt att en vaken opinion kan komma att behövas även i fortsättningen. Miljövårdsintressena trängs ofta hårt av andra intressen och det gäller att inte slappna i vaksamhet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till jordbruksutskottets hemställan i betänkande nr 36.

Herr FRANSSON i Mariestad (s):

Herr talman! ”Rädda Hornborgasjön och gör detta innan det är för sent.” Det kravet ställde vi socialdemokrater i Skaraborgs län, sedan vi med beklagande konstaterat att något förslag om restaurering av Hornborgasjön ej fanns med i regeringens budgetproposition. Samma krav kom från det ideella naturskyddet.

Kraven har sedan följts upp dels i en socialdemokratisk partimotion, nr 521, dels i motionen 291, undertecknad av Skaraborgs socialdemokratiska riksdagsledamöter.

Det är med utomordentligt stor tillfredsställelse som vi kan notera att övriga partier nu ansluter sig till våra motionsyrkanden. Ett enigt jordbruksutskott föreslår i sitt betänkande nr 36 att riksdagen i dag beslutar att åtgärder skall vidtas med inriktning på att åstadkomma en fullständig restaurering av Hornborgasjön i överensstämmelse med naturvårdsverkets förslag. Utskottet avvisar därmed förslaget om en tvärvall tvärs över sjön från Almeö till Ore nabb. Detta förslag har under tidigare remissbehandling framförts av LRF och vissa andra markägarintressen för att skydda ytterligare jordbruksmark vid Stora Bjurum och Dagsnäs. Förslaget har helt förkastats av naturvetenskaplig expertis. En delning av sjön skulle innebära att man gick stick i stäv med målsättningen att restaurera sjön. Det är ur den synpunkten märkligt att förslaget om

en tvärvall blivit föremål för så omfattande diskussioner. Utskottets ställningstagande innebär att långsiktiga allmänna naturvårdsintressen har gått före kortsiktiga markägarintressen.

I de fortsatta undersökningarna och själva restaureringsarbetet är det lika viktigt som tidigare att informations- och samrådsfrågorna ägnas särskild uppmärksamhet. Från regionalt håll förutsätts att naturvårdsverket i samarbete med länsstyrelsen ser till att en projektorganisation tillskapas för en nära kontakt med berörda parter under arbetets gång.

Erfarenheter från Skaraborgs län när det gäller Valleprojektet visar att det är en stor fördel ur många synpunkter om ledningen av det praktiska arbetet kan förläggas till länet. Detta fråntar inte naturvårdsverket dess ansvar för samordning och genomförande.

En restaurering av Hornborgasjön har länge ansetts som en av de mest angelägna naturvårdsuppgifterna i vårt land. Sjöns unika värde som naturvårdsobjekt, även internationellt sett, är väl dokumenterat. Utskottets hemställan – som jag förutsätter att kammaren kommer att ställa sig bakom – markerar en viktig milstolpe i den svenska naturvårdens historia. Med en anläggningskostnad av ca 26 milj. kr. blir Hornborgasjöns restaurering den hittills största enskilda naturvårdsinsatsen i vårt land.

Herr talman! Efter mer än tio års utredande tycks Hornborgasjön – en gång en av Europas förnämsta fågelsjöar – nu kunna räddas för framtiden. Det är en stor seger inte bara för svensk naturvård, utan även för vårt lands goda internationella anseende i miljövardssammanhang.

Som utskottet påpekat står en restaurering av Hornborgasjön helt i överensstämmelse med Sveriges åtagande enligt den internationella våtmarkskonventionen. Genom den har vi förbundit oss att genomföra särskilda åtgärder till skydd för de svenska våtmarkerna.

Från socialdemokraternas sida har vi därför i vår partimotion, nr 521, föreslagit att regeringen tar initiativ till att en inventering av kvarvarande våtmarker genomförs och att möjligheterna att skydda våra våtmarker förstärks. Även detta yrkande har ett enigt utskott anslutit sig till.

Allt liv är beroende av vatten. I vår motion har vi betonat våtmarkernas betydelse som naturresurs av stort värde. Våtmarksmiljöerna är oftast biologiskt högproduktiva delar av landskapet. Genom dem garanteras en uthålligare och jämnare vattenförling i vattendragen. De är som regel värdefulla för det vilda och har vanligtvis ett rikt djur- och växtliv.

Genom vattenståndssänkningar, utdikningar, torrläggningar, ökad tillförsel av näringsämnen, bl. a. genom gödsling, är grunda sjöar och våtmarker ofta utsatta för förstörelse. Många ingrepp har gjorts utan hänsyn till de ekologiska följderna på lång och kort sikt. Nuvarande lagstiftning är helt otillräcklig för att hindra fortsatt förstörelse.

Exemplet Hornborgasjön visar inte bara vilka möjligheter som i dag står till buds, om man vill restaurera svårt skadade våtmarksområden. Den viktigaste lärdomen för framtiden är att restaurering av förstörda vattenmiljöer blir både dyrbar och tidskrävande. Det är därför nödvändigt att samhället ges bättre möjligheter att hävda allmänna naturvårdsin-

*Restaurering av
Hornborgasjön*

tressen i samband med arbetsföretag som kan äventyra våtmarkernas fortbestånd.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar Blomkvist, Jansson och Signell (samtliga s).

Herr HALLENIUS (c):

Herr talman! Hornborgasjön är ett av vårt lands mest kända naturvårdsobjekt och är även internationellt sett mycket väl känd, vilket redovisas i jordbruksutskottets enhälliga betänkande.

En restaurering av sjön är en mycket angelägen uppgift för den svenska naturvården, och om detta har det rätt stor enighet. Att så är fallet även lokalt framgick icke minst vid jordbruksutskottets studiebesök vid Hornborgasjön den 3 maj i år och vid de informationer som då gavs av företrädare för ett flertal intressenter, representanter för länsstyrelsens organ, experter m. fl.

Genom den intensiva vårflood som rådde vid detta tillfälle höll sjön ungefär samma nivå som är tänkt som medelvattennivå efter restaureringen. Betydande arealer var översvämmade, och det bör ha gett ledamöterna en tankeställare om att det behövs mer invallningar än vad som beräknats i tidigare utredningar. Detta bidrog väl till utskottets mycket positiva inställning till att den odlingsbara marken i största möjliga utsträckning skall bevaras. En viktig fråga i diskussionen om restaureringen har varit kravet på att åkermarken skall skyddas.

I den första utredningen talades om vissa invallningar av den värdefullaste åkermarken; det rörde sig om rätt begränsade invallningar som då ansågs ekonomiskt motiverade. Denna utredning präglades av den gamla jordbrukspolitikens syn; man slog alltså inte vakt om åkermarken för livsmedelsproduktion. Därför kom också kravet på utredning om alternativet med en tvärvall för att spara åkermark.

När utskottet nu förordar principbeslut om restaurering av hela sjön understryker man att restaureringen bör utföras så att minsta möjliga åkerareal påverkas och att den fortsatta utredningen skall ske efter dessa riktlinjer. Utskottet säger också att en relativt obetydlig arealförlust kan utgöra ett betydande ingrepp för ett mindre jordbruk av den typ som är förhållandevis talrikt representerad i områdena närmast sjön. Tillgången på ersättningsmark är också mycket begränsad. Särskilt mot bakgrunden av de nu angivna förhållandena anser utskottet det angeläget att den odlingsbara marken i största möjliga utsträckning kan bevaras för jordbruksändamål. Att restaureringen av Hornborgasjön är en fråga av såväl riksintresse som internationellt intresse får inte innebära att de sociala hänsynstagandena ges en underordnad betydelse.

Man pekar också på att tekniska frågor som dränering av invallad mark och skydd mot vallgenombrott noggrant måste utredas.

Vidare förutsätts att berörda markägare ges ingående information så

att de för var och en av fastigheterna kan överblicka konsekvenserna av restaureringen innan den verkställs.

Här, herr Fransson i Mariestad, är det inte fråga om kortsiktiga markägarintressen, utan markägarna har ställt helt berättigade krav på att få klara besked om hur en restaurering påverkar deras fastigheter och på att samhället också tar sitt ekonomiska ansvar i dessa avseenden, när nu Hornborgasjön är ett riksintresse.

Vad utskottet nu anfört innebär att man på ett helt annat sätt än tidigare har möjlighet att bevara åkermarken genom utökade invallningar. Här tillgodoses såväl centerns som många remissinstansers krav i dessa avseenden.

Man kan inte restaurera sjön utan att noggrant ta reda på hur markerna kommer att påverkas. Det är inte bara av intresse för berörda markägare utan också ett naturvårdsintresse. Inom flera områden runt sjön förekommer betesdrift, vilket är en förutsättning för den öppna landskapsbilden, som ur naturvårdssynpunkt är så värdefull. Sker på dessa områden genom restaureringen en försumpning som omöjliggör betesdrift, kommer en igenväxning av buskar och vass snabbt att ske, och landskapsbilden kommer då att förändras. Även detta bör påverka kravet på ökade lokala invallningar.

Denna fråga aktualiserades också i budgetpropositionen, och jordbruksministern ansåg det angeläget att den av naturvårdsverket angivna detaljutredningen skulle komma till stånd. Naturvårdsverket har fått i uppdrag att göra denna utredning. Enligt vad utskottet har erfarit kommer den att påbörjas inom en nära framtid. Regeringen har alltså redan tagit initiativ så att utredningsarbetet kommer i gång så snabbt som möjligt. Jag vill också peka på att anslaget till särskilda undersökningar inom miljöområdet för nästa budgetår höjts kraftigt, nämligen med 2 milj. kr. till 7,5 milj. kr.

Herr talman! Jag yrkar bifall till jordbruksutskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr Börjesson i Falköping (c).

Herr SVENSSON i Skara (m):

Herr talman! Allmän enighet har sedan länge rått om att Hornborgasjön skall restaureras. Frågan har – som jordbruksutskottet redovisar i sitt betänkande – en mycket lång historisk bakgrund. Herrar Richardson och Hallenius har redan gjort goda beskrivningar av förhållandet, och jag kan i allt väsentligt instämma i de värderingar som kommit till uttryck i dessa två anföranden.

Det är nämligen ett obestridligt faktum att alla berörda parter anser att en utebliven restaurering kan bli en framtida tragedi. I den mån det förekommit delade meningar om vilka åtgärder som är nödvändiga, så har detta kommit till uttryck endast vid övervägandet av tekniska metoder, om i vilken ordning beslutsprocessen skall genomföras, om vilka detaljutredningar som skall föregå de olika besluten etc. Men i själva

Onsdagen den
1 juni 1977

*Restaurering av
Hornborgasjön*

principfrågan råder total enighet, även bland berörda markägare, om att Hornborgasjön skall genomgå en fullständig restaurering.

Det är viktigt att betona detta, eftersom det förhållandet på senare tid – trots vad som kommit till uttryck vid remissbehandling av naturvårdsverkets utredningar m. m. – ändå ifrågasatts.

Ett uttryck bland många för den politiska enigheten är det yttrande från den 25 mars 1974 som beslutades av Skara kommun. Ett enigt kommunfullmäktige anförde bl. a. följande:

”Kommunfullmäktige instämmer i utredningens värdering av Hornborgasjön ur ornitologisk synpunkt. Genom de företagna undersökningarna har förts i bevis att de från limnologisk synpunkt erforderliga åtgärderna för att säkerställa sjön som fågelsjö kan infrias.

Med hänsyn till landskapsbilden framstår även en restaurering av sjön som angelägen och betydande skönhetsvärden till fördel för bl. a. turistlivet i regionen kan härigenom säkerställas. Även ur allmän synpunkt framstår en restaurering av Hornborgasjön som angelägen. Kommunfullmäktige delar sålunda utredningens uppfattning att sjön bör restaureras för säkerställande av ett riksintressant objekt.

Genomförandet av restaureringen måste dock med nödvändighet föregås av så grundliga utredningar att konsekvenserna därav säkrare kan överblickas och klarläggas. Kommunen vill därför förorda erforderliga utredningar av företaget, utvisande konsekvenserna för jordbruksnäringen vid genomförandet av de alternativa restaureringsåtgärderna innan principbeslut fattas i ärendet. Av dessa utredningar bör framgå hur arealbortfall påverkar brukningsenheter såväl till antal som struktur och vilka åtgärder, som kan vidtagas för att jordbruksnäringen i bygden skall kunna hållas på samma nivå och ge samma utkomstmöjligheter för dess utövare.”

Detta yttrande till länsstyrelsen i Skaraborgs län antogs som sagt av en enhällig fullmäktigeförsamling, där sex politiska partier ställde sig bakom vad som anfördes i yttrandet över naturvårdsverkets utredning i frågan.

När jag nu – drygt tre år efter det att jag var med om att avge det citerade yttrandet – tar del av jordbruksutskottets betänkande med anledning av tre motioner i ärendet kan jag konstatera att utskottet föreslår riksdagen att göra ett principuttalande i samma riktning som berörda kommuner har gjort. Det är därvid tillfredsställande att notera att utskottet slår fast att staten skall påta sig ansvaret för Hornborgasjöns framtida förvaltning och att staten skall svara för restaureringskostnaderna. Dessa kostnader inkluderar även ersättning till de jordbrukare som åsamkas markförluster. Dessa markägare är dock för sin egen del i första hand mera intresserade av att lämplig ersättningsmark anvisas.

Som allmän princip skall enligt utskottet gälla att all odlingsvärd mark i möjligaste mån skyddas. Detta bör främst åstadkommas genom ett antal lokala invallningar.

I sammanhanget vill jag dock framhålla det värdefulla i att berörda

myndigheter har undersökt många alternativa lösningar i avsikt att skydda så stor del av jordbruksmarken som möjligt. Ett av dessa alternativ har gått ut på att man bör bygga en s. k. tvärvall över sjön. Detta alternativ har emellertid visat sig vara förenat med en mångfald flera nackdelar än de fördelar man trott sig kunna uppnå, varför detsamma kan avföras från vidare övervägande.

Det har dock varit positivt att man haft viljan att låta olika minoritetsintressen få sina synpunkter och önskemål vederbörligen prövade. Det är en styrka för den demokratiska beslutsprocessen att så har skett. Dessutom blir besluten förankrade även hos dem som direkt är berörda av de åtgärder som besluten syftar till. I det tidshistoriska perspektivet är detta angeläget och värdefullt att kunna konstatera. Den riksbekanta Hornborgaaffären är nämligen snart 175 år gammal!

Det är mycket glädjande att utskottet till skillnad från vissa motionärer har tagit upp de berörda jordbrukarnas situation. Från första början är det också dessa markägare som tagit initiativet för att åstadkomma en restaurering av Hornborgasjön. Därför är det förvånansvärt att de socialdemokratiska motionärerna inte har berört de enskilda människornas problem. Det är många jordbrukarfamiljers framtid som frågan gäller. Herr Fransson i Mariestad betecknade nyss detta som kortsiktiga markägarintressen. Jag tycker att det är ett mycket märkligt uttalande. Jag vill säga till herr Fransson att jag inte kan sätta något annat värde på detta uttalande än vad era tänkesätt förtjänar. Först genom utskottets principuttalande får dessa människor svar på den vädjan som de redan 1962 riktade till den förutvarande socialdemokratiska regeringen med påminnelser 1964, 1973 och 1976.

Jordbruksutskottet ställer upp vissa bestämda villkor för det fortsatta arbetet med att förverkliga restaureringen. Med hänsyn till vad jag nyss har framhållit vill jag särskilt understryka vikten av utskottets uttalande på en synnerligen viktig punkt. Jag tänker på följande mening:

”Utskottet förutsätter att berörda markägare ges en så ingående information att de för var och en av fastigheterna kan överblicka konsekvenserna av restaureringen innan densamma verkställs.”

Utskottets uttalade villkor innebär således att det redan på planeringsstadiet och innan restaureringsarbetena påbörjas måste etableras ett nära samarbete mellan berörda myndigheter och eventuella entreprenörer å ena sidan och markägarna och deras intresseorganisationer å den andra sidan.

Herr talman! Med hänvisning till det anförda kan jag ansluta mig till jordbruksutskottets förslag, och jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr Knutson (m).

Onsdagen den
1 juni 1977

*Restaurering av
Hornborgasjön*

Herr FRANSSON i Mariestad (s):

Herr talman! Jag vill till herr Hallenius och herr Svensson i Skara säga att vad jag tidigare sade var att utskottets ställningstagande innebär att långsiktiga allmänna naturvårdsintressen har fått gå före kortsiktiga markägarintressen. Det förtjänar att nämnas att även den tidigare regeringen under sitt arbete med Hornborgasjön tagit stor hänsyn till markägarintressena – det är klart att sådana finns, och de sammanfaller också till stor del med samhällets intressen av att värna om jordbruksmark.

Jag är personligen helt övertygad om att naturvårdsverkets förslag på lång sikt är det förslag som också är det riktiga ur jordbrukssynpunkt. Jag kan inte gå närmare in på de delarna, men vi vet att det i de jordar som finns kring Hornborgasjön pågår en ständig process. I fråga om de sociala hänsynen – det gäller kanske inte enbart markägare – kommer det under det fortsatta detaljarbetet att bli tillfälle för bl. a. markägarna att framföra synpunkter på hur man på lämpligt sätt avgränsar med invallningar m. m.

Slutligen vill jag till herr Hallenius säga att vi uppenbarligen båda är tillfredsställda med att utskottet inte har följt den borgerliga regeringens förslag om fortsatt utredning.

Herr SVENSSON i Skara (m):

Herr talman! Jag vill bara konstatera att de intressen som båda inblandade parter – markägarna och naturvårdsintressenterna – har hävdat mycket väl kan förenas, och detta ger ju jordbruksutskottets enhälliga betänkande uttryck för. Om den politiska viljan funnits tidigare hade man naturligtvis kunnat lägga fram ett förslag motsvarande vad jordbruksutskottets förslag nu innebär, och då hade vi säkert kunnat konstatera det långt tidigare. Men det har inte funnits någon sådan politisk vilja, herr Fransson i Mariestad, och därför har det inte kunnat bli något beslut.

Herr HALLENIUS (c):

Herr talman! Vad som framför allt är utmärkande för jordbruksutskottets eniga yttrande är när man klart säger ifrån att även relativt obetydlig arealförlust kan vara av avgörande betydelse för de mindre jordbruk som är så talrikt representerade i området runt sjön. Det innebär att man på ett helt annat sätt tar hänsyn till de enskilda företagens möjligheter att leva vidare även efter en restaurering, och det innebär att man gör helt andra ekonomiska bedömningar när det gäller om en skyddsvall skall uppföras eller inte. Detta är det helt avgörande, därför att i det tidigare utredningsförslaget ansåg man det nämligen inte vara ekonomiskt motiverat med invallningar i så stor utsträckning som det kommer att bli fråga om ifall man tar denna hänsyn just till vad det betyder för de enskilda företagen.

Det här är inte fråga om kortsiktiga markintressen, utan det är fråga

om människornas möjligheter att leva vidare och att arbeta vidare i en bygd.

Herr LUNDKVIST (s):

Herr talman! Jag hade inte trott att jag skulle behöva ta till orda, med tanke på den allmänna enighet som trots allt råder i ärendet. Vi har där lyckats komma fram till ett beslut som jag upplever som mycket glädjande – inte bara för skaraborgarna, som har varit församlade här i talarstolen, utan för hela vårt land. Det är som sagt ett stort naturvårdsobjekt som vi på detta sätt kan rädda.

Det var herr Svenssons i Skara påstående som gav mig anledning att begära ordet. Herr Svensson sade att den politiska viljan tidigare har saknats att ta hänsyn till markägarnas intressen i dessa sammanhang och att det säkerligen skulle ha varit möjligt för den politiska viljan – då föreställer jag mig att han menar den politiska viljan representerad av den gamla regeringen – att tidigare lägga fram ett förslag av den karaktär vi har att ta ställning till i dag och då kunde beslutet ha varit ett faktum. Låt mig ändå få erinra herr Svensson om att det långvariga utredningsarbete som pågått bl. a. har varit betingat av det förhållandet att vi från den tidigare regeringens sida var mycket angelägna om att pröva olika alternativ för att begränsa de skadeeffekter som skulle kunna uppstå bl. a. på jordbruksmark. Den politiska viljan har således också i det avseendet funnits hos den tidigare regeringen.

Jag är glad över att vi i dag kan konstatera att det föreligger en så stor enighet när det gäller att avvisa den tanke som den nuvarande regeringen hade om att vi skulle fortsätta utredandet av den s. k. tvärvallen. Alla vi som församlades för att titta på hur den här vallen var tänkt blev nog helt överens om att vi inte kunde starta ett naturvårdsobjekt av denna omfattning sämre än genom att börja köra ut en massa sprängsten i Hornborgasjön för att bygga en tvärvall. Enighet om detta har vunnits, och det är vi glada över.

Herr SVENSSON i Skara (m):

Herr talman! Jag vill erinra herr Lundkvist om att man från den berörda befolkningens sida, den befolkning som bor runt sjön och som i framtiden skall leva med problemen, redan år 1962 begärde svar på den vädjan man avgav. Man fick påminna om detta år 1964, 1973 och 1976.

Sådant är sakförhållandet, och jag undrar hur herr Lundkvist vill förklara det.

Herr LUNDKVIST (s):

Herr talman! Det sista som herr Svensson i Skara sade hade inte ett dugg att göra med hans första påstående. I sitt första anförande påstod han nämligen att den tidigare regeringen inte hade haft något politiskt intresse eller någon politisk vilja att ta hänsyn till markägarnas intressen i samband med de utredningar som föregick beslutet om Hornborgasjön.

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Restaurering av
Hornborgasjön*

Men det är ju tvärtom på det sättet att den tidigare regeringen verkligen har varit engagerad i att ta fram olika tänkbara alternativ, bl. a. med hänsyn tagen till omsorgen om att inte i onödan förstöra jordbruksmark. Det tycker jag herr Svensson kan kosta på sig att erkänna.

Herr SVENSSON i Skara (m):

Herr talman! Jag vill avslutningsvis konstatera det faktum att det hade varit möjligt för de statliga myndigheterna att tidigare komma överens med de berörda markägarna. Då hade man också långt tidigare kunnat lägga fram ett förslag som skulle ha kunnat tillgodose båda parter intressen. Det är detta konstaterande som ligger till grund för mitt påstående.

Herr LUNDKVIST (s):

Herr talman! Jag måste upprepa att herr Svensson i Skara torde vara medveten om att önskemålen om fortsatt utredningsarbete kom såväl från markägare som från naturvårdsintressen. Det är inte bristen på intresse för att åstadkomma ett slutgiltigt förslag som gjort att det har tagit tid, utan det är omsorgen om att få restaureringen genomförd på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt tillsammans med angelägenheten av att kunna garantera ett skydd för de intressen som herr Svensson här talar för. Detta har gjort att ärendet har fått ta tid, en sak som jag tror att vi i dag kan enas om att uttrycka vår tillfredsställelse över.

Herr SVENSSON i Skara (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag är överens med herr Lundkvist om att vi alla kan uttrycka den tillfredsställelsen. Men jag noterade vad herr Fransson i Mariestad sade i sitt inledande anförande, nämligen att det var först sedan socialdemokraterna i länet gick ut med kampanjen "Rädda Hornborgasjön!" som det hände någonting. Det har ju varit en lång beslutsprocess bakom det förslag som nu föreligger. "Rädda Hornborgasjön" kan vem som helst säga – det är ett uttryck som slår in öppna dörrar, och vem som helst kan ansluta sig till ett sådant. Det avgörande är den historiska beslutsprocessen.

Herr ANDERSSON i Ljung (m):

Herr talman! I denna debatt, som i inledningsskedet fördes mellan representanterna för Skaraborgs län, om värdet av en restaurering av Hornborgasjön fann sig så småningom Svante Lundkvist föranledd att gå in. Han kunde naturligtvis ha gjort det av det skälet att han ville göra en markering därför att frågan har stort rikspolitiskt intresse. Nu var det inte så, utan herr Lundkvist kände sig trampad på tårna av Sten Svensson i Skara, som antydde att den gamla regeringen kanske inte hade visat höjden av handlingskraft i den här frågan. Det var alltså skillnaden. Och skall nu sanningen fram, som det ibland påstås att den skall, var det väl ändå så att ett beslut av den typ som jordbruksutskottet

nu föreslår, nämligen ett principbeslut – omgärdat av de reservationer som de andra partierna tillfört förslaget, dvs. att vissa värdefulla utredningar skall göras klara och att markägarnas situation på varje punkt skall klargöras innan projektet startar – faktiskt hade kunnat fattas tidigare. Herr Lundkvist förklarade det hela på det sättet att så länge den gamla regeringen utredde frågorna var det vällovligt, men när den nya regeringen rent av ville pröva ett alternativt projekt var det så dumt att socialdemokraterna ansåg sig föranlåtna att gå in och kräva att vi just nu fick ett beslut i frågan.

Det är väl egentligen så, herr Lundkvist. Sten Svensson hade faktiskt rätt: ett beslut av den typ som vi nu tar hade man kunnat fatta tidigare.

Herr LUNDKVIST (s):

Herr talman! Jag skall gärna medge att det hade varit motiverat att jag gått in tidigare i debatten och talat mycket om det här stora naturvårdsprojektet. Riksdagen befinner sig emellertid i en ganska svår tidsnöd, och jag tyckte att debatten från socialdemokraternas sida sköttes på ett utomordentligt sätt av herr Fransson i Mariestad. Anledningen till att jag gick in i debatten var faktiskt den att herr Svensson i Skara kom med en felaktig upplysning, som jag ansåg att jag måste rätta till.

Sedan vill jag säga till herr Andersson i Ljung att motivet till att vi avvisat den här tvärvallen inte är, som herr Andersson i Ljung gör gällande, att en ny regering har intresserat sig för den. Motivet är i stället att det, såsom herr Andersson i Ljung och jag på platsen har kunnat konstatera, skulle vara ett vanvett att bygga tvärvallen. Det har vi också blivit ense om i utskottet.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 2 Kommunal energiplanering, m. m.

Föredrogs

civilutskottets betänkande 1976/77:39 med anledning av propositionen 1976/77:129 med förslag till lag om kommunal energiplanering, m. m., jämte motioner och

näringsutskottets betänkande 1976/77:45 med anledning av motion om kommunernas inflytande på eldistributionen.

Herr TREDJE VICE TALMANNEN:

Civilutskottets betänkande nr 39 och näringsutskottets betänkande nr 45 debatteras i ett sammanhang och yrkanden beträffande båda dessa betänkanden får framställas under den gemensamma överläggningen.

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

I det följande redovisas endast det betänkande, vid vilket under överläggningen framställts särskilda yrkanden.

Civilutskottets betänkande nr 39

Regeringen hade föreslagit i propositionen 1976/77:129 (industridepartementet) att riksdagen skulle anta vid propositionen fogade förslag till

1. lag om kommunal energiplanering,
2. lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar,
3. lag om ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen läggs fram förslag till lag om kommunal energiplanering. Vidare föreslås en ändring i ellagen.

I propositionen föreslås att kommunerna åläggs ett planeringsansvar på energiområdet. Detta innebär att kommunerna i sin planering skall främja hushållningen med energi samt verka för en säker och tillräcklig energitillförsel. Några formella krav på planutformningen ställs inte upp.

Enligt förslaget åläggs vidare kommunerna att vid planeringen undersöka förutsättningarna att genom samverkan med annan kommun eller betydande intressent på energiområdet gemensamt lösa frågor som har betydelse för hushållningen med energi eller för energitillförseln. Finns förutsättningar för sådana gemensamma lösningar, skall de tas till vara i planeringen.

Företag som bedriver verksamhet i vilken används större mängd energi eller som producerar eller distribuerar energi föreslås bli skyldigt att lämna kommun uppgifter som behövs för planeringen. Uppgiftsskyldig föreslås få möjlighet att överlägga med kommunen om energifrågor som har väsentlig betydelse för honom.

Enligt förslaget skall kommun vara skyldig att lämna uppgifter om sin planering till statlig myndighet för avstämning av energiplaneringen mot bl. a. riktlinjerna för den nationella energipolitiken.

Ändringen i ellagen innebär att distributionsplikt för elektrisk ström för uppvärmningsändamål inte skall föreligga inom område där fjärrvärme distribueras eller avses bli distribuerad.

Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1977.”

I detta sammanhang hade behandlats

dels de under allmänna motionstiden vid 1976/77 års riksmöte väckta motionerna

1976/77:230 av herr Johansson i Hållsta (c),

1976/77:915 av herr Blomkvist m. fl. (s),

dels de med anledning av propositionen väckta motionerna

1976/77:1563 av herr Karlsson i Malung m. fl. (s), vari hemställts att

riksdagen som sin mening gav regeringen till känna vad i motionen anförts om vikten av att kommunerna gavs reella möjligheter att styra utvecklingen av energiplaneringen, t. ex. genom förköpsrätt av eldistributionsföretag, statligt stöd för fullföljandet av sådana köp samt samhällets ansvar att tillhandahålla råkraft till rimliga priser,

1976/77:1602 av herr Bergman m. fl. (s), vari föreslagits

1. att riksdagen hos regeringen begärde en jämförande undersökning av skillnader i energiförbrukningen vid olika mönster för bebyggelsens utformning och lokalisering,

2. att riksdagen gav regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande inriktningen av arbetet i den fysiska riksplaneringen, och

1976/77:1603 av herr Werner m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen med anledning av propositionen 1976/77:129 begärde att regeringen skulle utreda frågan om begränsning av rätten att installera direktverkande elvärme utan de begränsningar som framgått av propositionen.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle anta de vid propositionen 1976/77:129 fogade förslagen till

a. lag om kommunal energiplanering,

b. lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar,

c. lag om ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:1602,

3. att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:1563,

4. att riksdagen skulle avslå motionerna 1976/77:230, 915 och 1603.

Följande två reservationer hade avgivits av herrar Bergman, Henrikson och Jadestig, fru Landberg och fru Dahl samt herrar Persson i Karlstad och Håkansson i Trelleborg (samtliga s):

1. beträffande beaktande av energihushållningskrav i den fysiska planeringen, vari reservanterna ansett att utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1976/77:1602 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anförde,

2. beträffande ökade möjligheter för kommunernas engagemang i energiförsörjningen, vari reservanterna ansett att utskottet under 3 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1976/77:1563 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anförde.

Fru DAHL (s):

Herr talman! När vi nu skall diskutera en fråga av stor betydelse för hushållningen på energins område, skulle jag vilja börja med att citera en berömd hushållare i den svenska kulturhistorien som föll mig i tankarna när jag läste propositionen. Den det gäller är ingen mindre än

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

Kajsa Warg, som ju bl. a. gjort sig känd för uttrycket "Man tager vad man haver". Vad regeringen och energiministern när det gäller att beskriva bakgrunden till det här aktuella förslaget haver att taga är hela tiden hänvisningen till 1975 års energibeslut, som ju – alldeles korrekt – är det enda energipolitiska beslut som gäller och som naturligtvis också det här förslaget innebär en uppföljning av. Man hänvisar vid detta som vid andra tillfällen till de resultat som hittills har uppnåtts på grundval av 1975 års beslut och den gamla regeringens förslag liksom till det utredningsarbete som har åstadkommit tack vare den socialdemokratiska regeringens arbete på detta område.

Vi tycker, herr talman, självfallet att det är alldeles utmärkt att den nya regeringen lägger fram förslag som är grundade på initiativ som vi har tagit i regeringsställning. I de avseenden som detta förslag innebär ett fullföljande av den förra regeringens initiativ hälsar vi givetvis förslaget med tillfredsställelse och har inga invändningar mot det på de punkterna. Men lika litet som förslaget innebär någon revolutionerande nyhet på energipolitikens område ger det kommunerna några väsentligt nya instrument till förfogande – det har utskottet med rätta enhälligt påpekat i sitt betänkande.

Därför får man väl ta en del av vad som sägs i propositionen för vad det är, nämligen ett uttryck för en önskan från regeringens, framför allt energiministerns, sida att försöka markera att man här har åstadkommit skärpningar eller ändringar i förhållande till tidigare politik, bl. a. genom ändringar i ordvalet. Jag vill bara citera vad som står i civilutskottets betänkande: "Det bör dock noteras att byggnadslagstiftningens krav i och för sig inte skärps genom den nu föreslagna lagen. Det får förutsättas att en önskvärd samordning, även formellt och metodiskt sett, kommer att beaktas i pågående arbete på en revision av byggnadslagstiftningen."

Vår kritik i detta sammanhang riktar sig således inte mot vad som görs på de punkter där vi har samma uppfattning som regeringen utan framför allt mot vad som inte görs och i viss mån mot sättet att presentera förslaget. Om ambitionerna bakom den kommunala energiplaneringen och det nu föreliggande förslaget skall kunna uppnås krävs det för det första en klar och effektiv samordning mellan fysisk planering, övergripande bebyggelseplanering på olika nivåer och energiplanering och för det andra ökade kunskaper om effekterna för energihushållningen av olika typer av bebyggelse och bebyggelseplanering. Det finns naturligtvis ett samband mellan dessa krav och faktorer.

Vad man i sådana här sammanhang skall döma efter när det gäller att ta reda på vad den ene eller den andre går för är ju inte viljeyttringar i ord utan handlingar. Från den här vårsessionen har vi flera fall där regeringen enligt vår mening verkligen inte har levt upp till de ambitioner den säger sig ha. Får jag peka på bl. a. propositionen 122, där man föreslog – och också drev igenom förslaget – att utan den noggranna planering som i dag krävs öka möjligheterna till s. k. glesbebyggelse. Och det gjorde man utan att diskutera den frågan i samband med vare sig kommande

byggnadslagstiftning eller energihushållningen. Det fanns ingen diskussion om de frågorna, inget faktaunderlag i propositionen, som kunde klarlägga t. ex. eventuella konflikter mellan de olika mål som man säger sig ha. Om man tycker att det är bra med ökad glesbebyggelse och samtidigt vill ha skärpt energihushållning borde det vara en angelägenhet av första graden att verkligen diskutera de frågorna. Men det gjorde regeringen inte.

Det finns inte heller i denna proposition en diskussion om sambandet mellan vad som här föreslås och hur en kommande byggnadslagstiftning och byggnadsstadga skall utformas för att energihushållningens och den allmänna bebyggelseplaneringens krav skall kunna samstämmas. Inte heller finns det när det gäller energisparandet någon kunskap av det slag som krävs för att göra det effektivt.

Hur står det till med kunskaperna på dessa områden? Vad vet vi? Vilken beredskap har vi för att skaffa oss de ökade kunskaper som krävs? Jag har i olika sammanhang haft anledning att försöka sätta mig in i vilken forskning och vilket utredningsarbete som finns på detta område.

Går man igenom samtliga myndigheter och utredningar som är engagerade på området, så finner man att den forskning som pågår om energin, byggnadsbeståndet, bostäderna och sambandet där emellan är starkt inriktad på att undersöka själva lokalerna, olika tekniska lösningar, olika processer, energiproduktion av olika slag och distribution. Men det saknas i stort sett forskningsprogram som skulle kunna ge oss svaret på de väsentliga frågorna: Hur många bostäder av olika slag och bebyggelsetyper av olika slag har vi och var finns de? Och vad finns det för samband mellan val av bebyggelsestruktur och energihushållning?

Det finns visserligen ett par mindre program, framför allt det som statens institut för byggnadsforskning nu är inne i inledningsskedet av. På förslag av regeringen har man emellertid nu i vår beslutat att bara första och andra steget skall få igångsättningstillstånd, däremot inte det tredje steget, trots att energisparkommittén och en rad andra viktiga remissinstanser har förklarat tredje steget vara nödvändigt för att man skall få tillräckliga kunskaper för att kunna bedöma effekten av olika energisparprogram. Institutet håler just på att slutföra den första fasen av det programmet. Den andra fasen skall genomföras under hösten och vintern. Det har sagts att den fasen skulle läggas till grund för kommande förslag om energisparande i bostäder, för förslag från energikommisionen och också för andra bedömningar på det här området.

Jag kan tala om för kammaren att enligt den redovisning som energikommisionen för en vecka sedan fick från statens institut för byggnadsforskning kommer andra stegets resultat inte att föreligga i tid för en behandling i höst av ett förslag om energisparande i bostäder, byggt på planverkets förslag, inte heller för energikommisionens behandling inför 1978 års energipolitiska beslut.

Den slutsats jag då tyvärr tvingas dra är att vi står på mycket osäker grund inte bara när det gäller att förverkliga intentionerna i det lagförslag

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

som vi nu behandlar utan också när det gäller att effektivisera energisparandet i stort. Och givetvis vilar alla uttalanden som framför allt centerens företrädare så självsäkert gör om möjligheterna att spara energi bl. a. därför på helt osäker grund. Enligt all tillgänglig expertis är det bara kvalificerade gissningar man rör sig med, så länge vi inte har bättre kunskaper.

Sannolikt kommer energikommissionen inför 1978 års beslut inte att kunna komma till något annat resultat på detta område än att säga precis det som vi säger i vår motion och reservation till utskottsbetänkandet, nämligen att det krävs krafttag för att få den forskning och det utredningsarbete som måste till för att vi skall få de kunskaper vi behöver för en mer realistisk politik på det här området. Det skulle ju kommunerna behöva ha, och det skulle regering och riksdag behöva ha, när vi diskuterar såväl fysisk planering och bostadsplanering som energifrågan.

Det finns också en osäkerhetsfaktor när det gäller planeringen av forskningsprogrammen som sådana. Utskottet hänvisar här till att ett ställningstagande skall få anstå till dess vi skall diskutera byggforskningsprogrammet för nästa treårsperiod. Vi skall också nästa vår ta ställning till ett program för den kommande treårsperioden när det gäller energiforskningen, och de här programmen måste samordnas. Såvitt jag har kunnat bedöma av de resultat man kan komma till, bl. a. som ledamot av energikommissionen, sker det ingen effektiv samordning, i varje fall inte ännu, och just de här frågorna är inte tillräckligt beaktade.

Därför är det ett mycket naturligt krav från vår sida att riksdagen skall beställa ett utredningsarbete när det gäller bebyggelsestrukturens samband med och betydelse för energihushållningen och också göra ett uttalande om att energihushållningens krav skall beaktas i den fysiska planeringen.

Det är med verklig förvåning som vi har tagit del av majoritetens mycket njugga inställning till vårt, som vi tycker, så naturliga krav på det här området.

I fråga om ett annat krav, som utskottet också har behandlat, har utskottet gjort det klara ställningstagandet att det enligt utskottets mening är nödvändigt att före ett kommande energipolitiskt beslut "klargöra de faktorer som påverkar bedömningarna när det gäller att förbereda en anpassning till alternativa uppvärmningsformer. Utskottet har ansett sig kunna utgå från att så sker." Men ett uttalande av det slaget har man alltså inte kunnat kosta på sig på detta utomordentligt viktiga område, och det är – tycker vi – både förbryllande och illavarslande.

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till de socialdemokratiska reservationerna i civilutskottets betänkande nr 39.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Herr CLAESON (vpk):

Herr talman! I motion nr 1603 från vänsterpartiet kommunisterna har vi föreslagit att frågan om begränsning av rätten att installera direktverkande elvärme skall utredas även för områden där ett fjärrvärmealternativ eller liknande inte är aktuellt. Vi har därvid utgått från syftet att såväl begränsa elförbrukningen i allmänhet som att stimulera och ge ökad frihet i val av alternativa energikällor för uppvärmning.

Av propositionen och utskottsbetänkandet framgår att man från regeringens sida avser att utreda frågan om hur en begränsning av ökningstakten i elförbrukningen lämpligen kan åstadkommas i områden där fjärrvärme eller liknande centraliserade vattenburna värmesystem är eller kan väntas bli ett alternativ till elvärme. Vi vill alltså utvidga en sådan utredning till andra områden som har mycket stor betydelse för att begränsa och förhindra direkt eluppvärmning av bostäder, fritidshus och lokaler.

Som bekant är energins kvalitet olika stor för skilda energislag. För praktiskt bruk talar man om en indelning i tre olika klasser av energi: extra prima, prima och sekunda. Till gruppen extra prima energi hör bl. a. rörelseenergi och elektrisk energi, till gruppen prima bl. a. kemisk energi och kärnenergi, medan lågtemperaturvärme från användningssynpunkt betecknas som sekunda.

För uppvärmning av bostäder och lokaler behövs just lågtemperaturvärme. Lokaluppvärmningen, som i dag använder omkring 32 % av bruttoenergiförbrukningen, borde från energikvalitetssynpunkt i första hand ske med solvärm t vatten och spillvärme och i andra hand med prima energislag som olja och gas.

Elektrisk uppvärmning av bostäder innebär i allmänhet en slösaktig användning av extra prima energi. Den marginella elproduktionen sker nämligen i vårt land i kärnkraftverk och oljekondenskraftverk med verkningsgrad på 32 resp. 40 %.

När det gäller framtida valfrihet är varmvattensuppvärmningssystem helt överlägsna den direktverkande elvärmen. Varmvattensystemet kan i framtiden försörjas med spillvärme eller annan fjärrvärme och med solvärme eller lokala pannor.

En fortsatt installation av elvärme i bostäder, fritidshus och lokaler bör begränsas av i huvudsak två skäl. Dels innebär denna användning av elektricitet ett slöseri med högvärdig energi, dels leder en utbyggnad av direktverkande elvärme, dvs. elradiatorer – eller "element" som man säger i dagligt tal – till minskad framtida frihet i valet av energikällor för uppvärmning.

Av propositionen framgår att kommittén för kommunal energiplanering har diskuterat frågan om vilken avgränsning som borde göras beträffande omfattningen av kommunernas planeringsinsatser, och man har, efter att ha resonerat fram och tillbaka, stannat för att lämna två mycket viktiga bitar utanför, nämligen både energiförbrukningen på transportsektorn och energiförbrukningen för industriella processer. Flera

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

remissinstanser har med anledning av kommitténs förslag anført att man borde ha tagit med både transportsektorn och all industriell energiproduktion och användning av väsentlig omfattning. Jag delar dessa uppfattningar och menar att man även borde ha ägnat större utrymme åt bl. a. kollektivtrafikens roll och möjligheter i detta sammanhang.

I propositionen borde man också, enligt vår mening, närmare ha uppehållit sig vid det förhållandet att behovet av energi är starkt beroende av samhällsutvecklingen och att bostadsbyggande och samhällsservice i betydande grad kan och bör utformas med ledning av detta. Frågan om den högre energiförbrukningen i småhus, jämförd med energiförbrukningen i lägenheter i flerfamiljshus, liksom den högre energiförbrukningen för bilresor som blir en följd av en ökning av småhusbebyggelsen, hör till dessa problem. Klart är att också ett ökat samhällsinflytande över hela energisektorn och kommunernas möjligheter att påverka exempelvis distributionen av energi är betydelsefulla i det här sammanhanget.

Herr talman! Kommunerna bör, som vi också framhållit i vår motion 1603, få ansvaret för en inventering av fastighetsbeståndets tillstånd i vad gäller isolering samt uppvärmnings- och ventilationssystem. En sådan inventering bör ligga till grund för tvångsmässiga åtgärder. Utgångspunkten bör därvid vara planverkets i januari publicerade utredning om möjligheterna att uppnå förbättringar i det redan existerande fastighetsbeståndet. Enligt utredningen skulle enbart en rad enklare åtgärder, genomförda i en stor del av bostads- och lokalbeståndet, kunna medföra en nettotoinbesparing på ca 27 % av den energi som nu används för uppvärmning av lokaler och bostäder.

Mot bakgrund av vad jag nu sagt menar vpk att regeringen borde snabbtutreda frågan om ett snart förbud mot fortsatt installation av elvärme, i syfte att ge underlag för beslut redan före det planerade riksdagsbeslutet senhösten 1978. Man bör därvid även ta ställning till vilka uppvärmningsmetoder som bör rekommenderas för nyproduktionen de närmaste åren. För ett bibehållande av största möjliga valfrihet bör vatten användas som energibärare i största möjliga utsträckning. Man bör också ta ställning till hur övergången från elvärme till andra former av uppvärmning bäst skall genomföras med tanke på förändringar i fråga om lagar och produktion av utrustning för uppvärmning.

Herr talman! Även om civilutskottet ansett att syftet med vpk-motionen 1603 i huvudsak blir tillgodosett, kan jag inte dela denna uppfattning. Möjligen kan man anse att motionens syfte i någon mån blir det, vilket jag också hoppas har framgått av vad jag anført.

Jag yrkar bifall till vpk-motionen 1603.

Herr ÅKERFELDT (c):

Herr talman! Det lagförslag som debatten handlar om är ett led i vår strävan att steg för steg söka anpassa samhället i energisnål riktning.

Tidigare har riksdagen antagit flera förslag som har haft samma syfte

– jag vill bara nämna 9 § och 44 a § i byggnadsstadgan, 136 a § i byggnadslagen samt nu sist den antagna lagen om allmänna värmeanläggningar.

De ändringar jag nämnde har alla syftat till en bättre energiförsörjning i verkställighetsskedet, medan dagens förslag främst tar sikte på planeringen av det framtida energisnåla samhället i den del som omfattas av kommunernas kompetens. Eftersom kommunernas kompetens är ganska omfattande på detta område är det viktigt att energiförsörjningen snarast kan komma att beaktas i den reguljära kommunala planeringen. Den breda uppslutning kring de tidigare förslagen som vi har kunnat konstatera i riksdagen tycker jag visar att det råder stor enighet om målsättningen på detta område. Motionerna i dagens ärende tyder inte heller på några större skillnader i synen på behovet av en sådan kommunal planering.

Skillnaderna mellan motionernas krav och utskottens ställningstaganden är små men har likväl lett till reservationer på några punkter. Jag skall därför kommentera reservationerna.

Reservationen 1 utgår från det förhållandet att bebyggelsestrukturens inverkan på energihushållningen är dåligt utredd – Birgitta Dahl uppehöll sig också ingående vid detta förhållande.

Förvisso kan man hålla med om att det är så. Det gäller dock inte bara frågan om småhus kontra flerfamiljshus i bebyggelsen, som reservanterna har skjutit in sig på. Det finns också en rad andra frågeställningar som behöver ytterligare belysning i detta avseende, t. ex. byggnaders förläggning och utformning med hänsyn till solinstrålning, vindförhållanden m. m. – förhållanden som kan få minst lika stor betydelse för energiplaneringen som valet mellan flerfamiljshus och enfamiljshus – för att inte tala om vilken betydelse förvaltningsformerna för olika bostäder kan ha i det praktiska utfallet. Jag tänker på den skillnad som uppstår om man äger huset eller om man hyr huset. Så länge vi har sådana hyresklausuler som dem vi har i dag och som inte fullt ut tar hänsyn till enskilda hyresgästers sparvilja, måste även själva husägandet påverka frågan.

Som Birgitta Dahl mycket riktigt antydde har byggforskningen sin uppmärksamhet riktad på dessa förhållanden och har redan initierat viss forskning, enligt vad som framgår av remissyttrandet över propositionen. Utskottet har därför ansett att det av reservanterna förordade uttalandet inte är erforderligt men att man i framtiden måste ta konkret ställning till dessa faktorer vid kommande bedömningar, i budgetsammanhang och i samband med att forskningsprogram presenteras för riksdagen.

”Uttalanden om att de energipolitiska aspekterna skall få ökad tyngd i planeringen blir praktiskt innehållslösa om de inte följs upp genom faktiskt verkande lagstiftning”, säger reservanterna till sist i den första reservationen, och de anser att riksdagen därför bör uttala sig för att detta sker.

Ja, det kan man naturligtvis i och för sig hävda, men efter att – som

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

reservanterna gör och som även Birgitta Dahl gjorde i sitt första anförande – först ha konstaterat att underlaget för insatser är bräckligt verkar det litet besynnerligt att man i nästa mening förordar en "faktiskt verkande lagstiftning". För att få en snabb start föreslår man i propositionen att reformen inleds mjukt. Detta sker bl. a. på grund av bristen på ett underlag. Allteftersom större kunskaper och erfarenheter uppnås kan dessa regler preciseras och få uttryck i lagstiftningen. För övrigt bör vi hålla i minnet att detta förslag till lagstiftning beträffande planeringsformen väl ansluter till vad som i dag gäller i fråga om andra aspekter inom den kommunala planeringen, t. ex. bostadsbyggandets planering, där vi har de rullande femåriga bostadsbyggnadsprogrammen, och till den kommunalekonomiska långtidsplaneringen, som skall beaktas på ett liknande sätt. Dessa har heller inte någon s. k. faktisk verkan i form av lagstiftning.

Det blir här alltså fråga om en ytterligare tillkommande faktor i den kommunala planeringen, en faktor som bör ha likvärdig tyngd i planeringssystemet.

I reservationen 2 har reservanterna med utgångspunkt från motionen 1563, vilken bl. a. förordar kommunal förköpsrätt till elektrisk distributionsanläggning, gjort ett uttalande som egentligen bara stryker under gällande riktlinjer för strukturrationaliseringen av distributionen samt tillägger att kommunen bör få ökade möjligheter att påverka förhållandena inom koncessionsgivning och distribution.

Mot bakgrund av det redan betydande inflytande som samhället har på såväl produktion som distribution och inte minst på prissättning har varken ett enhälligt näringsutskott eller majoriteten av civilutskottet ansett att ett sådant uttalande är behövligt. Man behärskar 60 % av elproduktionen i landet och inte mindre än två tredjedelar av distributionen. Utvecklingen går i dag mot ännu större andel. Jag vill, herr talman, mot denna bakgrund yrka bifall till utskottets förslag på dessa punkter.

Birgitta Dahls anförande, när det gällde kritiken mot den dåliga kunskapen om energiförhållanden, formade sig till en mycket välformulerad och välmotiverad dom över den tidigare regeringens politik, över dess brist på förutseende när det gällde energisparande. Hon går med friskt mod in för att kritisera regeringen för vad som inte är gjort och nämner då att Byggforskningen ännu inte genomfört mer än två av planerade tre steg för att klarlägga det samband mellan energisparande och byggnadsstruktur som hon efterlyser. Förklaringen är enkel: man tar en bit i taget. De två första stegens resultat kommer att påverka utformningen av beslutet när det gäller det tredje steget. Jag kan försäkra Birgitta Dahl att regeringen på den här punkten skyndar så fort som det någonsin är möjligt med hänsyn till att vi får ett meningsfullt utformat program som borgar för en meningsfull produkt från forskningen.

Beträffande herr Claesons anförande kan jag säga att jag till stora delar instämmer. I långa stycken överensstämmer det med de båda tvillingmotioner – från centern och socialdemokraterna – som är väckta beträffande utformningen av alternativa uppvärmningssystem. Vi är helt

på samma linje när det gäller att se över hur vi skall lösa problemet för framtiden och då ha en tillräcklig beredskap för att kunna ta alternativa energikällor i bruk. Vatten- eller luftbaserade system torde vara de enda som kan komma i fråga. Därför har vi inom utskottet på den punkten gjort ett enligt min mening helt riktigt konstaterande, nämligen att det är viktigt att i den utredning som aviseras i propositionen också tas hänsyn till dessa förhållanden. Jag kan nämna att direktiven till utredningen f. n. håller på att utformas, varför utredningen snart kan vara i arbete.

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

Fru DAHL (s):

Herr talman! Låt mig först helt kort beträffande reservationen 2 säga att den framför allt tar sikte på de förhållanden som råder i vissa mindre kommuner, där situationen är helt annorlunda än i stora kommuner med helt andra resurser och där sådana stödåtgärder som tas upp i reservationen skulle vara av värde. Enligt tidningsuppgift har också Kommunförbundet gått in med en begäran om förstärkning av samhällets resurser av det slag som vi här talar om. Jag tycker att också utskotts-majoriteten kunde ha kostat på sig detta.

Vidare säger Sven Eric Åkerfeldt att vi ensidigt har inriktat oss på relationen småhus-flerfamiljshus. Men det har vi inte alls gjort, utan vi har i både reservationen och framför allt motionen, som ju alltid är utförligare, mycket ingående diskuterat olika väsentliga faktorer när det gäller bebyggelseutformning, sambandet mellan gles och tät bebyggelse, transporter, sambandet med landskapsbilden osv. Vi har pekat på att det behövs ökade kunskaper på det här området.

Vid det här tillfället som vid alla andra när vi tar initiativ, som innebär ett fullföljande, en radikaliserings eller en förstärkning av den politik som vi tidigare har fört, brukar de borgerliga partierna tala om att vi tidigare i regeringsställning har misslyckats. Men så är det inte alls, Sven Eric Åkerfeldt. Det är bara så att man, allteftersom arbetet på det ena samhällsområdet efter det andra fortskrider, upptäcker att det finns områden där kunskaperna är otillräckliga. En sådan upptäckt gjordes bl. a. i samband med att planverket arbetade på det förslag till energisparande åtgärder i bostäder som den förra regeringen gav planverket i uppdrag att göra, och samma önskemål har också framförts från ett antal tunga remissinstanser i anslutning till planverkets rapport.

Den nya regeringen har liksom oppositionen haft möjlighet att handla utifrån vad som då har framkommit. Jag konstaterar att regeringen liksom när det gäller villkorlagen icke tar hänsyn till de tunga remissinstanserna. Vi som är i opposition gör det däremot, eftersom vi vill föra politiken framåt. Vi har i denna viktiga fråga inte råd med någon ytterligare försening.

Den beskrivning som Sven Eric Åkerfeldt gav beträffande byggforskningsinstitutets program är alldeles felaktig. Riksdagen har fattat beslut om genomförande av det första och det andra steget men däremot sagt att beslutet om det tredje steget får anstå, trots att remissinstanserna

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

uttalat, att det är nödvändigt för att man skall kunna dra några säkra slutsatser om effekterna av olika energisparåtgärder.

Vi befinner oss nu i genomförandet av det första steget. Det andra steget skall genomföras i höst och i vinter, och det kommer inte såsom regeringen sagt tidigare att bli klart i tid för att kunna läggas till grund för vare sig ytterligare proposition i höst om energisparstödet i bostäder eller för energikommissionens arbete. Enligt vad byggforskningsinstitutet meddelat oss kommer en preliminär rapport om det andra steget att bli klar tidigast i januari nästa år, och det är för sent för att den skall komma med i energikommissionens bedömningar. Möjligen finns det andra former för att låta det påverka 1978 års energipolitiska beslut, men det är, som så många andra framhållit, inte tillräckligt med det första och det andra steget. Det behövs dessutom också andra undersökningar än de som byggforskningsinstitutet nu har initierat. Vi tycker att det är ett minimikrav att den som ger sken av att ha mycket höga ambitioner när det gäller energihushållning och energisparande skall vara positiv till förslag som kan ge oss ökade kunskaper om vad som krävs för att tillgodose dessa ändamål.

Får jag till slut säga att det inte är något nytt att kommunerna åläggs att ta hänsyn till energihushållningens krav i sin bebyggelseplanering. Det inskrevs i byggnadsstadgans 9 § i samband med 1975 års energipolitiska beslut.

Herr CLAESON (vpk):

Herr talman! Låt mig först säga att det självklart varken finns någon patentmedicin eller något universalmedel för hur man skall ersätta hela eller merparten av den elkraft som exempelvis kärnkraften beräknas ge. Det är klart att inte vare sig omfattande isoleringsprogram för fastighetsbeståndet eller någon enskild alternativ energikälla kan täcka behovet, utan det behövs naturligtvis en hel serie av mindre tillskott och besparingar. Det är här som den kommunala energiplaneringen kommer in i bilden. Jag tror det är väldigt viktigt att man i detta sammanhang understryker att man från statsmakternas sida i anknytning till den kommunala energiplaneringen gör allt vad man kan för att stimulera till att få en så stor bredd som möjligt när det gäller denna energiplanering och energibesparing. I annat fall riskerar man att förfela effekterna.

Med hänvisning till vad herr Åkerfeldt sade om husägarna som kriterium för att kunna få ett riktigt sparande, vill jag framhålla att sparandet kan utvidgas betydligt genom att exempelvis engagera hyresgäströrelsen i de här sammanhangen.

Jag tog planverkets i januari publicerade utredning om möjligheterna att uppnå förbättringar i det redan existerande fastighetsbeståndet som utgångspunkt för vissa funderingar i mitt anförande. Jag anser det utslutet att den nu föreslagna lagen ger regeringen eller dess myndighet möjlighet att ålägga kommunerna ansvaret för genomförandet av sådana åtgärder som planverket har föreslagit. Jag vill understryka att jag tror

det är väsentligt att ha planverkets förslag som utgångspunkt för de åtgärder som skall vidtas. Det sägs ingenting i lagtexten om möjligheterna att genom central samordning främja en planerad utbyggnad av exempelvis den kommunala kraftvärmens. En snabb, omfattande och nationellt samordnad utbyggnad av kommunala kraftvärmeverk är enligt vpk:s mening en förutsättning för att på kort sikt kunna bli kvitt kärnkraften. Med fortsatt utbyggnad av elvärmda bostäder blir varje tanke på avveckling av kärnreaktorer en absurditet. Oavsett inställningen till kärnkraften måste eluppvärmningen betraktas som en felaktig användning av extra prima energi.

Herr ÅKERFELDT (c):

Herr talman! Jag har fortfarande inte mycket att invända mot herr Claesons resonemang. Att de små åtgärderna ute i kommunerna sammantaget betyder mycket är naturligtvis alldeles riktigt. I propositionen sägs det också uttryckligen att det inte bara är planering i benämningen fysisk planering som detta skall omfatta, utan även olika sparåtgärder i kommunernas egna byggnader och anläggningar. Beträffande möjligheten och önskvärdheten av att engagera hyresgästerna i sparandet är vi också överens. Där gäller det att försöka komma fram via de försök som görs med bl. a. boendeinflytande.

Beträffande distributionsfrågorna i reservation 2 säger Birgitta Dahl att det är ett problem i de små kommunerna och att man, som det anges i reservation 2, skulle kunna åstadkomma förbättringar. Angående detta kan jag säga att de gällande riktlinjerna för strukturrationaliseringar inom distributionen tar sikte på helt andra geografiska områden än kommunerna. Det är inte alls säkert att en kommun är ett lämpligt distributionsområde. Man tar sikte på större geografiska enheter än de små kommuner som fru Dahl syftar på.

Fru Dahl inser väl att reservationen 1 är litet torftig i sin utformning i vad gäller att få fram vad man vill ha sagt. Hon hänvisar därför till formuleringarna i den socialdemokratiska motionen. Jag vet inte om det blir så mycket bättre med det. På den här punkten är även motionen svag, tycker jag. En stor del av textmassan upptas av kritik mot regeringen när den i propositionen 122 föreslår nya regler för tätbebyggelse av mindre omfattning. Socialdemokraterna pekar i långa stycken på olämpligheten av detta när det gäller energihushållningen.

Jag vill erinra om att jag sade att det primära inte är om det är småhus eller flerfamiljshus. Propositionens förslag till ändringar, som riksdagen har antagit, behöver inte alls få de konsekvenser som fru Dahl befarar, inte ens om det skulle föreligga så stora skillnader som hon är rädd för beträffande småhus och flerfamiljshus. Detta syftar ofta, kanske i de flesta fall, på att underlätta en komplettering av tidigare bebyggelseanhopning, och då tror jag inte att dessa argument har särskild tyngd.

Fru Dahl säger vidare att den undersökning i tre steg, som statens institut för byggnadsforskning håller på med, inte kommer att vara klar

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

förrän tidigast nästa vår och därför inte kommer att kunna ligga till grund för de slutliga energibesluten här i riksdagen. Vems fel är då det? I varje fall en del av skulden måste väl ligga på den gamla regeringen, som inte startade denna undersökning tidigare. Jag förmodar att en sådan undersökning tar en viss tid, och det går inte att här säga att den skall vara färdig ett visst datum. Den del som har anknytning till dagens ärende, nämligen faktaunderlaget för planeringen, kommer vi under alla omständigheter att ha nytta av. Det är ju en planering som skall fortsätta under överskådlig tid och, som jag antydde, mycket väl kan skärpas när vi får bättre kunskap på detta område.

Fru Dahl sade också att den gamla regeringen vidtog verkligt positiva åtgärder när man ändrade byggnadsstadgan. Ja, det var något som samtliga partier var med på. Det är bara det att den ändringen i huvudsak gäller byggnadsplanering och utformning med hänsyn till energihushållning. I dag diskuterar vi frågan om kommunernas övergripande planering och de energiaspekter som därvidlag skall beaktas.

Fru DAHL (s):

Herr talman! Tyvärr tvingas jag än en gång börja med att rätta Sven Eric Åkerfeldt när det gäller det aktuella forskningsprogrammet vid statens institut för byggnadsforskning, som i och för sig med alla sina tre steg bara är en del av vad som behövs. De första två stegen har riksdagen fattat beslut om, och vi hoppas att vi nästa vår kommer att ha dessa klara. Att nu ta ställning till det tredje stegets genomförande är något som regeringen har avvisat. Man säger i propositionen om energisparande i bostäderna att man vill vänta med att ta ställning till om det tredje steget skall genomföras. Det gör man trots att både energisparkommittén och planverket har betraktat det tredje steget som absolut oundgängligt för att kunna dra några som helst slutsatser om möjligheten att spara energi. Bl. a. måste man ha sådana beräkningar för att få veta vilken effekt som planverkets i januari publicerade förslag kan få mätt i sparad energi.

Till sist vill jag ta upp ytterligare en fråga, tyvärr också för andra gången. Det går inte, Sven Eric Åkerfeldt, att komma ifrån sakfrågan genom att felaktigt beskylla oss för att diskutera enbart relationen småhus-flerfamiljshus och med en förutfattad mening om dess effekter. Vad vi har krävt, i motionen, i reservationen och i inläggen här i kväll, är att man skall skaffa sig faktiska kunskaper om olika hustypers och bebyggelsestrukturers effekt för energihushållningen, så att man får ett underlag för en bättre bedömning än vad som finns i dag. Det skulle inte minst kommunerna behöva för sin övergripande planering.

Vidare har vi kritiserat propositionen 122 i detta sammanhang, inte i och för sig för vad som där föreslås i fråga om bebyggelsestrukturen utan därför att förslaget lades fram utan att man redovisade fakta om dess samband med kommande byggnadslagstiftning liksom med energihushållningen. Vi menar att detta är mycket anmärkningsvärt av en

regering som säger sig vilja slå vakt om energihushållningen. Om regeringen tycker att det är bra med en viss typ av bebyggelse, samtidigt som många säger eller tror att en sådan utveckling innebär att mer energi förbrukas, då är väl det minsta man kan begära att regeringen klarlägger konfliktpunkterna där olika samhällsintressen står mot varandra och skaffar fram fakta som underlag för den bedömningen.

Vår kritik i det här sammanhanget har att göra med att propositionen lades fram utan något som helst underlag, liksom den proposition som vi behandlar i dag inte berör hur de här förslagen skall samordnas med en utlovad ny byggnadslagstiftning.

Herr ÅKERFELDT (c):

Herr talman! Vad Birgitta Dahl säger om det tredje steget styrker bara vad jag sade tidigare, nämligen att man behöver ha erfarenheter av de två första stegen för att kunna besluta om det tredje steget.

Så säger Birgitta Dahl att jag i min kritik av reservationen 1 och socialdemokraternas inställning till forskningen och förhållandet i fråga om bebyggelseplaneringen påstod att det enbart rörde sig om skillnaden mellan småhus och flerfamiljshus. I själva verket påpekar jag att det till stor del var det förhållandet som togs upp i reservationen, men jag är medveten om att även reservanterna inser att problemet inte är så snävt att det bara handlar om detta.

Beträffande propositionen 122 om ändring i byggnadslagen när det gäller mindre tätbebyggelse kritiserar vi nu därför att vi inte tog upp energisambandet. Men varför skulle vi göra det isolerat i det sammanhanget, när det vid den tidpunkten inte var aktualiserat i fråga om hela den del av byggnadslagen som kommer till användning när det gäller övrig bebyggelse? Det är det vi avhjälpas i dag genom det lagförslag som läggs fram i propositionen och som innebär att man skall ta hänsyn till energihushållningen såväl vid ordinarie tillståndsgivning enligt byggnadslagen som vid tillståndsgivning efter de regler som antogs enligt propositionen 122. Det är ingen skillnad i de fallen.

Överläggningen var härmed slutad.

Civilutskottets betänkande nr 39

M o m . 1

Utskottets hemställan bifölls.

M o m . 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Bergman m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Dahl begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Kommunal
energiplanering,
m. m.*

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 39 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Bergman m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Dahl begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 159

Nej – 152

M o m . 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Bergman m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Dahl begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 39 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Bergman m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Dahl begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 160

Nej – 154

M o m . 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motionen nr 1603 av herr Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Claeson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 39 mom. 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motionen nr 1603.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Claeson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 303
Nej – 12

Näringsutskottets betänkande nr 45

Utskottets hemställan bifölles.

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

§ 3 Prisstopp på byggnadsmaterial

Föredrogs

civilutskottets betänkande 1976/77:40 med anledning av motionsyrkande om vissa åtgärder på bostadsbyggnadsområdet, såvitt motionen hänvisats till civilutskottet, och

näringsutskottets betänkande 1976/77:39 med anledning av motion om prisstopp på byggnadsmaterial.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN:

Civilutskottets betänkande nr 40 och näringsutskottets betänkande nr 39 debatteras i ett sammanhang och yrkandena beträffande båda dessa betänkanden får framställas under den gemensamma överläggningen.

I det följande redovisas endast det betänkande, vid vilket under överläggningen framställts särskilda yrkanden.

Näringsutskottets betänkande nr 39

Med anledning av propositionen 1976/77:144 om höjning av mervärdesskatten, m. m. hade bl. a. väckts en motion 1976/77:1613 av herr Palme m. fl. (s), vari såvitt nu var i fråga (del av yrkandet 4) hemställts att riksdagen hos regeringen skulle anhänga om att prisstopp på byggnadsmaterial infördes för tiden intill utgången av år 1977.

Motionen hade såvitt nu var i fråga hänvisats till civilutskottet, men yrkandet hade sedermera överlämnats till näringsutskottet.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:1613 yrkandet 4 såvitt gällde prisstopp på byggnadsmaterial.

Reservation hade avgivits av herrar Svanberg, Bengtsson i Landskrona, Blomkvist och Wååg, fru Hansson samt herrar Högström och Jonsson i Husum (samtliga s) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1976/77:1613 yrkandet 4 såvitt gällde prisstopp på byggnadsmaterial som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anförde.

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Bara några kommentarer till civilutskottets betänkande nr 40, som gäller en motion som vi socialdemokrater väckte i april månad. Den föranleddes av den besvärliga situation som då förelåg på bostadsmarknaden med låg igångsättning och bekymmer på lånemarknaden och när det gällde finansieringsvillkoren för bostadsbyggandet.

Vi väckte motionen i anslutning till propositionen om höjning av momsen och införande av byggavgift. Den skulle alltså ha behandlats här för några veckor sedan. Men när vi vid utskottsbehandlingen om motionen förstod att regeringen hade planer på att vidta åtgärder på området, avvaktade vi dessa. Vi kunde då så småningom konstatera att regeringen före riksdagen bifallit motionens yrkanden på praktiskt taget alla punkter. Vi sitter alltså nöjda i det avseendet.

Men jag vill gärna ta tillfället i akt att göra några kommentarer.

Vi diskuterade vissa delar av den här frågan tidigare i år när vi behandlade bostadsfrågan. Redan då kunde man skönja en oroande utveckling av kostnaderna. Vi kunde t. ex. märka att man på en del orter fick alldeles onormalt höga byggkostnader och att man inom byggnadsbranschen fick en strukturförändring med effekter som inte var önskvärda. Företag köpte upp mindre byggnadsföretag och konkurrensen eliminerades. I stället för fri konkurrens uppstod det monopolbildning på vissa orter i landet – branschen är ju sådan.

Jag skall inte fördjupa mig i detta. Jag vill bara säga några ord om den utredning som regeringen beslutat företa och som är av den karaktär som vi yrkade på i vår motion.

Jag hoppas att utredningen inte bara går igenom de inkomna låneansökningarna och undersöker de där registrerbara höga byggkostnaderna, utan att utredningen också ser på de projekt som inte kommit till låneansökan av det skälet att byggkostnaderna syntes för höga. Byggherrarna har då inte velat starta bygget, och det har kanske i sin tur föranlett en låg igångsättning. Det är klart att det är svårt att undersöka detta, men det är nödvändigt att göra det. Bakom de ärenden som kommer fram till låneansökan finns det förhoppningar om statliga lån, och man får inte statliga lån om kostnaderna ligger alltför högt. Därför är det nödvändigt att man tar med även den andra delen.

Det här är en svår marknad att undersöka och vidta åtgärder på. När vi talar om fri konkurrens brukar vi avse en vanlig varumarknad. Begreppen och termerna från denna varumarknad tillämpar vi sedan på bostadsbyggnadsmarknaden, där det egentligen ser ut på ett helt annat sätt än på den konventionella varumarknaden. När det blir låg efterfrågan brukar priserna sjunka. Vi har märkt den motsatsen i bostadsbyggandet. Den låga igångsättningen i bostadsbyggandet har gett motsvarande bild – höga byggnadskostnader. Där stämmer alltså inte den liberala marknadsekonomin.

I den här branschen är det svårt att se orsakerna till de verkningar vi kan registrera. Vi hade förväntningar på att få till stånd en fri kon-

kurrens med resultat att konkurrensen skulle bjuda lägre priser. Nu har konkurrensen bjudit högre vinster och högre priser, vilket vi icke hade sett fram mot. Många tror att lösningen på frågan om de höga byggnadskostnaderna ligger i en produktionsanpassad belåning. Civilutskottet har uttryckt att detta är en god väg för att göra det lättare att hantera de ganska besvärliga låncreglerna i bostadsbyggandet.

Men en produktionsanpassad belåning, som termen lyder, förutsätter en konkurrens som innebär att priserna kan hållas nere. Vi har alltså nu kallt kunnat notera att konkurrensen inte har haft den effekten. Då är det att beklaga att vi inte kan få det som alla har sett fram mot – en produktionsanpassad belåning.

Jag vill gärna, herr talman, säga detta i förhoppning om att man, när regeringen skall ta itu med att belysa den mycket säregna kostnadsutvecklingen inom bostadsbyggandet, gör en rejäl genomlysning av frågan, till fromma för dem som skall bo i husen.

Herr SIVERT ANDERSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Näringsutskottets betänkande nr 39 innehåller en socialdemokratisk reservation som bygger på motionen 1613. Endast yrkande 4 behandlas av näringsutskottet, och det handlar om att regeringen bör vidta åtgärder på byggnads- och bostadsområdet i syfte att hejda de snabba prisökningarna. Utskottet behandlar frågan om införande av prisstopp på byggmaterial.

Utskottsmajoriteten avvisar kravet på prisstopp med hänvisning till att regeringen kan besluta om detta. Man anser därför att riksdagen inte har anledning att göra någon framställning om prisstopp.

Motionskravet måste ses i samband med de starka prisökningar som har skett på byggmaterial och den krisartade utvecklingen på byggmarknaden i stort. Vi kräver att det görs en kostnadsundersökning inom byggbranschen. Denna fråga behandlas dock inte i detta utskottssammanhang.

De kraftiga prisökningarna är en av anledningarna till de hårda motåtgärder vi har fått uppleva i årets avtalsrörelse. Byggmaterialkostnaderna svarar för en del av den snabba höjningen.

Lönerörelsen utsattes som bekant för ett grovt övergrepp av den borgerliga regeringen genom att den skattereform som arbetsmarknadsparterna förhandlat fram med den socialdemokratiska regeringen och LO-TCO revs upp. Den skulle utgöra plattformen för en lönerörelse som byggde på fortsatt satsning på de sämst ställda inkomsttagarna. I stället kom den borgerliga regeringen med en skatteomläggning som gynnade de bäst ställda inkomsttagarna mer. Självfallet trasslade detta också till lönerörelsen, och det höll på att dra in landet i en förödande storkonflikt.

Inte heller skaffade regeringen täckning för de kostnader skatteomläggningen förde med sig. Det medförde en utebliven finansiering på 3 miljarder kronor.

Nu kommer regeringen med en momshöjning som innebär att de låginkomstgrupper som vi prioriterat i avtalsrörelsen kommer att drabbas

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

hårt av skattehöjningen beroende på sin konsumtionsprofil. Man kan alltså säga att regeringspolitiken innebär att skattebördan övervältras från de relativt välbeställda grupperna till låginkomsttagarna. Här fullföljs nu den långa rad av gruppegoistiska beslut som borgarna drivit igenom.

Också den av den socialdemokratiska regeringen bedrivna hårda prisövervakningen verkar nu att rivas upp av den borgerliga regeringen. Så sent som i januari 1977 presenterades en prisökningsprognos på 6–7 %. Redan innan devalveringen och höjningen av mervärdeskatten infördes framstod en prishöjning på 9,5–10 % som mer realistisk. Till detta skall då läggas effekterna av skattehöjning och valutareglering. Vi anser det därför vara ytterst angeläget att ett prisstopp införs på byggmaterial. Därutöver har vi som bekant krävt en undersökning av orsakerna till de snabba höjningarna av anbudet som skett inom byggnadsindustrin på senare tid. En sådan undersökning skall nu också komma till stånd.

De kraftigt ökade byggkostnaderna driver landet direkt in i en bostadsbrist. Redan nu föreligger bostadsbrist i två tredjedelar av landets kommuner. Arbetslöshet i byggfacket hotar. Regeringen har ägnat mycken energi åt att framhålla lönerna som orsaken till allt ont. Det kommer därför att bli intressant att få grunderna för de snabba anbudshöjningarna belysta.

Här gäller ju att arbetslönerna tar högst 20 % av byggkostnaderna och att den löneutveckling som förevarit inom byggfacket slår igenom med högst 1 %. Det är uppenbart att andra kostnadsposter slår igenom på anbudet. Här bör granskas om man tar ut oskäligen vinster och om det förekommer spekulation i inflationen. Beslutet om den undersökning som nu skall komma till stånd är bra, men det borde självfallet kombineras med ett beslut om prisstopp på byggmaterial. Erfarenheterna av prisstopp visar att perioder med prisstopp medför en stabiliserande inverkan på prisutvecklingen. Ett prisstopp bryter förväntningarna om en fortsatt prisuppgång och ger samtidigt den tidsfrist som behövs för att ekonomisk-politiska åtgärder skall kunna sättas in och påverka de bakomliggande orsakerna till prisstegringarna.

Mot bakgrund av den allt svårare avtalssituationen förefaller det märkligt att regeringen inte har ingripit mot den allt högre prisökningstakten. Åtgärder måste sättas in för att förhindra att inflationsspiralen föder en revanschlusta, där stora krav på kompensation för lidna standardförluster och på del i inflationsvinster blir drivkrafter i en våldsam kampanj, där hela den svenska ekonomin körs i botten. Årets avtalsrörelse kommer att föda kompensationskrav.

Det är minst sagt underligt att den regering, som kom till makten delvis genom sin yviga propaganda om kamp mot prisstegringarna, inte angriper dessa med de verktyg som i dag finns. Utskottsmajoritetens negativa hållning i det här ärendet visar att man saknar viljan att effektivt angripa inflationen.

De borgerliga partiernas inställning står i bjärt kontrast till de försäkringar de gav i valrörelsen.

Centern lovade att göra medvetna ansträngningar grundade på en fast ekonomisk politik och att reformer på beskattningens område skulle sättas in för att bekämpa inflationen.

Moderaterna ville med en lågskattepolitik motverka prisökningarna; priserna fick inte fortsätta att stiga med över 10 %.

I regeringsdeklarationen uttalar regeringen att den syftar till en stegvis minskad upplåning som tryggar arbete åt alla och underlättar en effektiv kamp mot inflationen.

Verkligheten har visat att utvecklingen gått i rakt motsatt riktning mot den som utlovades i valrörelsen och i regeringsdeklarationen. Och vad värre är: den står i motsats till vad regeringen utlovat under denna vår. Som bekant ansåg ekonominister Bohman i finansplanen att prisstegringen skulle hålla sig vid 6 %. Den 22 april var han uppe i 10 %. Allt fler bedömare anser nu att vi får en betydligt större prisstegring i år. Det kan vara så olyckligt att den blir närmare 20 än de 10 % som man tidigare talade om. Kommer man från regeringens sida att ingripa?

Under årets fyra första månader har priserna ökat med 4,1 %. Samma tid förra året steg prisnivån med 3,8 %. Den prisökningstakt ni lovade att angripa har alltså ökat. Kom också ihåg att i årets ökningstal ligger, till skillnad från förra årets siffror, inga lönehöjningar och heller inte de åtgärder på valutaområdet och den momshöjning som har beslutats!

Den borgerliga regeringen har alltså totalt misslyckats när det gäller prispolitiken, och vallöftena blir skrattretande.

När det gäller byggnadskostnaderna har vi hamnat i en utveckling som är oroande. Det borde därför vara möjligt att införa det prisstopp som vi yrkat på. Detta skulle vara ett led i den kamp mot inflationen som är så nödvändig. Men tyvärr motsätter sig de borgerliga partierna dessa självklara åtgärder.

Den här inställningen plus alla övriga åtgärder riktade mot löntagarnas utjämningssträvanden genom löncpolitiken lägger ett tungt ansvar på regeringspartierna.

Självfallet kommer den samlade arbetarrörelsen att dra sina slutsatser av denna regeringspolitik. Vi kommer också att mobilisera alla krafter för att ge det här landet tillbaka en handlingskraftig regering som driver en politik för folkflertalets bästa och som inte lånar sig till en politik för egna egoistiska gruppintressen, såsom den här regeringen gör.

Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen vid näringsutskottets betänkande nr 39.

Herr CLAESON (vpk):

Herr talman! I bostadsdebatten har man nu alltmer börjat tala om en ny bostadskris mot bakgrunden av de kraftiga höjningarna av hyror och byggnadskostnader samt en sjunkande bostadsproduktion. Samtidigt har den öppna bostadsbristen kommit tillbaka. Många hävdar att den sociala bostadspolitiken eller vad som återstår av den nu äventyras om man inte snabbt vidtar kraftåtgärder från samhällets/statsmakternas sida.

I den förda diskussionen om de våldsamt höjda byggkostnaderna och dess orsaker finns olika meningar om vad dessa kostnadsökningar beror på. Bl. a. har det, som Sivert Andersson nyss nämnde, gjorts gällande att byggnadsarbetarnas löner skulle vara orsaken, vilket ju är helt felaktigt.

Byggnadsarbetarnas löner beräknas exempelvis ta högst 20 % av byggkostnaderna. Lönehöjningarna under det senaste året kan då inte betyda mer än omkring 1 % ökning av byggnadskostnaderna. Sanningen är säkerligen den att det är de stora vinster som entreprenörer och olika spekulanter gör i själva byggandet tillsammans med byggnadsmaterialtillverkarnas monopolföretag som är huvudorsaken. Det ökade småhusbyggandet och en katastrofal minskning av flerfamiljshusbyggandet har bidragit till att anbuden för praktiskt taget allt byggande har pressats upp. En övergång till byggande av småhus i mindre serier i stället för långa serier av flerfamiljshus är mer lönsamt för byggfirmer och enskilda byggmästare.

Byggkostnadernas snabba stegring under senare år har särskilt drabbat flerfamiljshusen och drabbar därmed också hårdast vanliga hyresgäster. Ett införande av särskilda avgifter för statliga lån, byggavgifter och en höjd moms liksom nya subventioner till privata fastighetsägare kommer att bidra till en ytterligare kostnadsökning och därmed nya försämringar för de redan nu hårt pressade hyresgästerna.

Den kraftiga stegringen av priserna på byggmaterial är emellertid ingen företeelse som inskränker sig till åren 1976 och 1977. Mellan 1972 och 1976 ökade priserna på byggmaterial betydligt mer än den allmänna prisnivån. Medan den allmänna prisnivån ökade med 47 % steg priserna på byggmaterial med över 70 %. Den här enorma prisstegringen på byggmaterial kunde skc trots att de flesta byggvaror – som f. ö. framgår av näringsutskottets betänkande – har varit föremål för prisstopp eller prisövervakning i någon form under åren 1973, 1974 och 1975.

I takt med att priserna inom byggmaterialindustrin skjutit i höjden och entreprenörer och spekulanter ökat sina vinster på bostadsmarknaden har bostadsbyggandet privatiserats och andelen småhus ökat på bekostnad av andelen flerfamiljshus. Ett prisstopp på byggnadsmaterial till utgången av år 1977 skulle verksamt kunna bidra till att stoppa kostnadsutvecklingen och därmed också utgöra ett bidrag till att begränsa hyreshöjningarna.

Man måste emellertid vara klar över att ett sådant prisstopp bara är en av en rad åtgärder som måste till för att stoppa den nuvarande hyresutvecklingen och pressa ned boendekostnaderna. Vi har från vänsterpartiet kommunisternas sida i olika sammanhang sedan många år tillbaka ställt förslag till sådana åtgärder. Vi har krävt och kräver en prisreglering som resulterar i ett effektivt hyresstopp. Dessutom är bl. a. följande insatser nödvändiga:

sänkt och låg, fast ränta på bostadslånen, längre amorteringstider och en statlig bostadsbank;

brytande av monopol och karteller inom byggmaterialindustrin;
stopp för all mark-, fastighets- och lägenhetsspekulation;
hyresgästkontroll över förvaltningar och förändringar.

Per Bergman och Sivert Andersson kritiserade i sina inlägg den borgerliga regeringen för vissa försummelser då det gäller bostadspolitiken. Jag instämmer i deras kritik och anser den helt berättigad. Från socialdemokratisk sida går man i dag ut i bostadsdebatten och säger att det enda alla lågavlönade och hyresgäster nu kan hoppas på är en socialdemokratisk regering. En sådan regering skulle enligt socialdemokraternas mening rensa upp på den bostadsmarknad där spekulation och djungelns lag nu råder. Tyvärr kan jag inte dela optimismen på denna punkt. Den hyres- och bostadspolitik som den tidigare regeringen förde på senare år har ju lagt grunden till den krisartade situationen och de stora orättvisorna på bostadsmarknaden. Det som återstår av den sociala bostadspolitiken äventyras nu av den borgerliga regeringens politik, men ansvaret för de tidigare försämringarna faller lika tungt på den tidigare socialdemokratiska regeringen.

Genomförandet av en annan hyres- och bostadspolitik, fri från alla vinst- och spekulationsintressen, garanteras erfarenhetsmässigt inte i och för sig av en socialdemokratisk regering. Vanliga löncarbetare-hyresgäster kräver nu ett slut på hyresutplundringen och upprepning på den bostadsmarknad där spekulation och djungelns lag råder. Detta garanteras bara av en ny bostadspolitik med ett riktigt socialt innehåll, inte bara i ord utan även i handling.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Jag trodde att den här debatten skulle handla om prisstopp på byggmaterial. När jag lyssnade till herr Sivert Andersson i Stockholm nyss, blev jag litet besviken, för han drog ju upp en ekonomisk debatt i gammal känd stil. Hans inlägg riktade sig mot den nuvarande regeringen och förtäljde hur urusel den är i skilda avseenden. Själv tänker jag hålla mig till ämnet, nämligen prisstopp på byggmaterial, och jag är glad över att både herr Bergman och herr Claeson har försökt göra detsamma.

I den återopade motionen 1613 av herr Palme m. fl. föreslås som bekant ett prisstopp på byggmaterial. Orsaken till det kravet sägs vara de senaste månadernas kostnadsutveckling på byggmaterialområdet, något som i sin tur enligt motionärerna kommit till uttryck i höga anbud på olika objekt.

Innan jag går in på just byggmaterialsidan vill jag anföra några rent principiella synpunkter på prisstopp. Jag tror att alla kan vara överens om att en bidragande orsak till de stora kostnadsökningarna inom svensk industri över huvud taget är de höga lönekostnader, inklusive sociala avgifter, som vi har här i landet. Mellan 1974 och 1976 beräknas lönekostnaderna inklusive avgifter ha ökat med 35–45 %. Då produktiviteten inom industrin i stället för att öka har minskat med 2 % under både 1975 och 1976 – detta är för övrigt helt unikt under hela efter-

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

krigstiden – har löneökningarna fått betalas dels med inflation, dels med dyra utlandslån. Tyvärr ser det inte heller i år ut att bli någon produktivitetssökning inom industrin, och inflationen ser ut att stanna kring 10-procentsstreckets eller strax däröver – hur mycket kan väl ingen i dag exakt säga.

Att i det läget införa en rad långvariga prisstopp torde på sikt kunna få förödande verkningar för svensk industri. Företagen måste ju ta ut det pris som de anser skäligt för att de skall kunna nyinvestera och därmed ge tryggad sysselsättning. Resonemanget om att företagen skulle göra oskäliga vinster faller platt till marken när man tittar i de redovisningar som olika företag har lämnat under den senaste tiden och som sannerligen inte tyder på några speciellt höga vinster. När det gäller att trygga sysselsättningen vill jag säga att expertisen i företagen finns både hos företagsledning och hos de anställda. Jag tror att dessa människor betydligt bättre än i en statlig konserverande byråkrati, modell SPK, kan avgöra läget inom företaget.

Jag vill därmed ha sagt att *långvariga* prisstopp riskerar att snedvrida en normal konkurrens. Det finns också erfarenhet som pekar på att när man inför ett prisstopp så konserverar det på intet sätt priserna.

Prisstopp skall därför, om det över huvud taget skall användas, brukas endast under en kort period, t. ex. under ett par månader, medan man utreder grundorsakerna till prisutvecklingen inom ett område. Därefter är det ju *orsakerna* som skall angripas. Jag vill understryka hur felaktigt det socialdemokratiska förslaget till prisstopp på byggmaterialsiden skulle ha varit. De grundläggande orsakerna till kostnadsutvecklingen på byggsidan tycks man vilja blunda för.

Fakta är att kostnadsutvecklingen under det första kvartalet 1977 legat praktiskt taget stilla. För tiden 1 januari 1977 t. o. m. mars 1977 har ökningen varit endast 2 % medan ökningen under tiden 1 januari 1976 till 1 januari 1977 legat på 13 % och mellan 1975–1976 var den 19 %. Jag stöder mig här på faktorprisindex för byggmaterial med statistiska centralbyrån som källa. Och just detta faktorprisindex torde utgöra en riktig mätare på prisutvecklingen inom området då det består av en blandning av olika material med hänsyn till vad som torde vara värdeinnehållet för ett flerfamiljshus.

I stället finns det andra siffror som är betydligt intressantare att studera när det gäller kostnadsutvecklingen inom byggbranschen.

De totala lönekostnaderna för byggnadsarbetare steg i genomsnitt med 8,6 % under andra halvåret 1976. Sammanlagt steg under 1976 de totala lönekostnaderna med inte mindre än 21,5 % – den siffran har tidigare nämnts här i dag. De avtalsmässiga kostnaderna uppgick därav till 9,6 procentenheter och löneglidningen till 10,9 procentenheter. Av de avtalsmässiga lönekostnadsökningarna förklaras 3,3 procentenheter av sociala avgifter.

Därför skulle, herr talman, ett prisstopp på just byggmaterialsiden praktiskt taget vara utan effekt för att dämpa byggkostnaderna.

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

I stället är det andra faktorer som bör klarläggas. Vad kostar exempelvis arbetsmiljö, energisparande åtgärder, medbestämmande osv.? Åtgärder som vi i stort – det vill jag gärna ha sagt – varit överens om när vi tagit besluten i det här huset. Vilka effekter har bristerna på kvalificerad byggarbetskraft fått i de s. k. heta regionerna? Kanske finns det – när vi börjar titta litet närmare på förhållandena – vissa naturliga orsaker till kostnadsökningarna, orsaker som bl. a. vi här i riksdagen drivit fram.

Jag nämnde nyss ökningen av de totala lönekostnaderna under 1976. Denna uppgick till 21,5 %, varav inte mindre än ca 11 % var löneglidning. Förklaringarna till denna ökning är flera, men två faktorer har onekligen bidragit till löneglidningen.

För det första är det väl bekant att det råder brist på yrkesfolk i vissa regioner.

För det andra vet vi att den utjämnande lönepolitik som bedrivs på arbetstagsidan spelar roll.

Under 1960-talet var byggnadsarbetarna betydligt bättre betalda än andra arbetare. Den högre lönen gjorde yrket attraktivt och gav helt riktigt en kompensation för en sämre arbetsmiljö i ur och skur samt behövdes också som kompensation för den s. k. objektsanställningen som kunde ge vissa arbetslösa perioder. Med den utjämningspolitik som i dag bedrivs är yrket inte tillräckligt attraktivt. Nyrekryteringen till branschen har minskat, vilket i sin tur betytt att kampen om den kvarvarande arbetskraften ökat med löneglidning som följd.

Nu har emellertid både fackföreningarna och arbetsgivarna startat en rekryteringskampanj för yrkena inom byggbranschen. Det kan emellertid få effekter först på sikt, och till dess får vi leva med dagens situation. Regeringens förslag om investeringsavgift på oprioriterat byggande torde här verka dämpande på kostnadsutvecklingen.

Herr talman! Ett prisstopp på byggmaterial löser således, enligt vår mening, inte kostnadsproblemen. Den nuvarande ordningen innebär, som utskottet också påpekat, att regeringen utan riksdagens hörande kan förordna om prisstopp på byggmaterial under den tid som den allmänna prisregleringslagen tillämpas, dvs. t. o. m. den 20 december i år. F. n. anser vi det inte riktigt att riksdagen gör någon framställning till regeringen om prisstopp. Anledningen till detta har jag här försökt att något klarlägga. Regeringen torde f. ö. ha kunskap och kompetens att göra en samlad bedömning om ett eventuellt prisstopp, som dock just nu icke anses aktuellt i fråga om byggmaterial.

Herr talman! Med det sagda yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr SIVERT ANDERSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Herr Hovhammar började sitt anförande med att anklaga mig för att jag talade om någonting annat än det som behandlas i de här betänkandena. Han sade att det här inte är en debätt om prisstegringarna inom byggbranschen och ansåg att jag gett mig in på en eko-

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

nomisk debatt. Till skillnad från mig skulle herr Hovhammar hålla sig till ämnet.

Jag måste ge herr Hovhammar den elogen att jag tyckte att han höll sig till ämnet, därför att raskt hoppade han in på en översikt över de ekonomiska förhållanden som råder inom industrin och gav sig alltså in på den ekonomiska debatt där jag kopplat in frågan om priserna på byggsvarorna. Därmed har herr Hovhammar, såvitt jag förstår, erkänt att man skall koppla samman den här frågan med den allmänna ekonomiska politiken, eftersom det är där den hör hemma.

Sedan kom herr Hovhammar med några principiella synpunkter på prisstopp och började tala om de höga lönekostnaderna som uppstått 1974–1976 och om minskningen av produktiviteten. Det är ju frågor som vi haft anledning att diskutera vid åtskilliga tillfällen under våren. Jag tror att det i dag är alldeles uppenbart för de flesta att den propaganda mot lönestegringarna och den kampanj som regeringen driver mot de svenska arbetstagarna när det gäller kostnadsutvecklingen numera är avslöjad, inte minst till följd av de uppställningar som vi fått efter reservationer i finansutskottet. Jag ber att få hänvisa till dessa.

Jag skulle vilja övergå till att säga något om vinstnivån i byggnadsbranschen. Det är ju det som vi då skall diskutera som varande en del av den problematik som finns inom svensk ekonomi. Vi vet ju att det förekommer en mycket stark etablering inom byggnadsindustrin, och detta talar för att det där finns en tämligen god lönsamhet. Varför skulle man annars etablera sig? Vi vet också att branschen till stor del är skyddad från konkurrens utifrån, och på vissa håll arbetar man inte alls i konkurrens med andra företag. Varför ökar aktiekurserna när det gäller företag som Balken och Cementgjuteriet, om det går så förskräckligt dåligt?

Det är nog på det viset att det inom byggnadsbranschen förekommer en hel del saker som vore värda att undersöka, och en sådan undersökning är vi nu som väl är överens om. Men som ett led i att stoppa den allt starkare prisökningen vore det kanske inte ur världen, herr Hovhammar, om man också satte in ett prisstopp på de byggmaterial som jag har begärt ett sådant stopp på. – Även om effekterna i det stora hela inte blir särskilt revolutionerande är det i alla fall ett steg i rätt riktning. Detta borde väl stå klart också för herr Hovhammar, som tillhör ett parti som nu har hamnat i regeringsställning på basis av sina tidigare yviga löften om kamp mot inflationen. Men däremot har han samtidigt hamnat i ett parti i regeringsställning, som vi nu får kalla inflationsministären!

Herr CLAESON (vpk):

Herr talman! Herr Hovhammar gjorde i sitt inlägg gällande att det inte har inträffat några stora ökningar av byggnadskostnaderna och att byggmaterialproducenterna resultatmässigt inte har gjort några stora vinster. Han ansåg inte heller att det var någon vits med ett prisstopp på byggnadsmaterial.

Trots att bostadsbyggandet under de senaste åren gått ner utgör byggmaterialbranschen en jätte inom svensk industri. Den står för 10 % av Sveriges samlade produktion, och var sjätte svensk är direkt eller indirekt beroende av den för sin inkomst. År 1975 uppskattades byggmaterialförsäljningen till omkring 16 miljarder kronor.

Men byggmaterialindustrin påverkar fler människor än fabriks- och byggnadsarbetare. För alla landets hyresgäster har priset på byggmaterial en direkt inverkan på hyrorna: med höjda priser på byggmaterial följer nämligen också höjda hyror. När byggmaterialkostnaderna stiger höjs även kostnaderna för byggandet av skolor, sjukhus, gator och vägar, vilket slår igenom på våra skattsedlar.

Vad beror det då på att priserna på byggmaterial har skjutit i höjden så kraftigt som jag illustrerade med några siffror i mitt första anförande? Statens pris- och kartellnämnd ger i sin undersökning samma svar som en lång rad utredningar och undersökningar tidigare har gjort: konkurrensen är här satt ur spel. På byggmaterialområdet härskar ett fåtal stora företag. Främst gäller det cementindustrin, där Eurockkoncernen för något år sedan skaffade sig monopol genom köpet av Gullhögen. Euroc har också betydande intressen i betongindustrin. När det gäller snickerier och golvmaterial är Svenska Tändsticks AB dominerande, liksom Stora Kopparberg dominerar marknaden vad gäller försäljningen av byggprodukter av järn och stål, och genom sina dotterbolag har ASEA och L M Ericsson en avgörande ställning inom elsektorn.

Att statens pris- och kartellnämnd nu har visat att byggnadsmaterialindustrin själv dessutom i stor utsträckning sätter sina priser och sätter dem högt är som sagt ingen nyhet. Kraven på förstärkt lagstiftning av byggnadsmaterialindustrin har därför rests allt oftare under senare år, framför allt från hyresgästavdelningar men också av en rad fackföreningar och i motioner såsom på Byggnads och Fabriks senaste kongresser.

Jag har, herr talman, velat anförda detta med anledning av det som herr Hovhammar säger när han vill negligera och tona ner de faktiska förhållanden som råder på det här området.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarans förhandlingar.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Sivert Andersson säger bl. a. att regeringen bedriver en kamp mot löntagarna. Det är typiskt för herr Anderssons sätt att debattera. Jag vill inte ge mig in på den typen av debatt.

När det gäller vinster i industrin och då även i byggmaterialindustrin – här nämndes exempelvis STAB, Stora Kopparberg och andra – bör vi vara överens om att det är ganska lätt att genom börsen och andra officiella organ som finns kontrollera var de ligger. Vinstmarginalerna är små. I dag är problemet kanske att de i vissa fall inte ens räcker till nödvändiga investeringar. Både de två nämnda företagen och många

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

andra har samma problem: vi har i landet en kostnadsutveckling som gör att vi får svårt att hänga med i konkurrensen. Att i dagens läge och i den lågkonjunktur vi nu upplever tala om för höga vinster faller på sin egen orimlighet.

I fråga om byggmaterialpriserna vill jag referera till vad en bostadspolitisk expert hos Byggnads-LO-Riksbyggen har sagt i tidningen Byggnadsarbetaren nr 14 i år. Jag fick av en händelse för några dagar sedan tag på den. Han heter Ants Nuder – jag skulle förmoda att han är väl känd. "Det är populärt att skylla på lönerna, och det är också lätt att säga att det är byggmaterialens utveckling som orsakat de höga byggkostnaderna. Men den kostnadsökningen har varit jämn och gynnsammare 1976 än året innan."

Jag vill också erinra om att kostnadsutvecklingen på material f. n. präglas av det svåra konjunkturläge som vi och många andra länder befinner oss i. Det har inneburit en svagare efterfrågan, och stora färdigvarulager väntas bidra till en ganska måttlig prisstegringstakt under det närmaste halvåret när det gäller byggmaterial. Det är därför felaktigt att säga att trenden i dag skulle vara en stark höjning av priserna. Detta resonemang håller inte, och det har också Ants Nuder, bostadspolitisk expert i Byggnads-LO-Riksbyggen konstaterat.

Herr SIVERT ANDERSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Herr Hovhammar har hänvisat till Byggnadsarbetaren nr 14 och återgett ett citat. Det var synd att herr Hovhammar inte tog rubriken också. Den lyder så här: "Ett vet man säkert: Det beror inte på lönerna!" Ants Nuder säger: "Med ett enkelt räkneexempel kan arbetarlönernas oskuld bevisas. De tar högst 20 % av byggkostnaderna. Om man förutom medellöneglidningen (12 % under 1976) räknar med en extra löneglidning på 5 % i byggbranschen betyder det ändå bara en procents ökning av byggkostnaderna."

Vi har aldrig påstått att man skulle kunna stoppa utvecklingen på byggkostnaderna enbart genom det av oss föreslagna prisstoppet. Vi vill ha den undersökningen av vinstutvecklingen, av anbudsgivningen och av spekulationen i inflationen som vi befarar förekommer i den här branschen. De borgerliga partierna har ju gått med på att den skall genomföras. Men fram till det att vi får en sådan undersökning genomförd vore det bra om vi kunde få ett stopp på byggmaterielkostnaderna för att på det viset komma åt den del som den vägen går att påverka och det med omedelbar verkan.

Men det är helt uppenbart att regeringen beslutat sig för att sänka levnadsstandarden för de svenska löntagarna. Ekonomiministern Bohman gick i höstas ut i den ekonomiska debatten och hotade med finanspolitiska åtgärder, om löneökningarna skulle bli för stora i år. Han har nekat till detta men han gjorde det lika fullt. Jag tror att det är nödvändigt att vi tittar på vad som egentligen har inträffat. Vi har nämligen fått en regering som med sin politik medvetet arbetar på att sänka

levnadsstandarden för det stora folkflertalet. I framtiden kommer vi naturligtvis av regeringen att kräva en ändring därvidlag.

Det här är rätt intressant, inte minst mot bakgrund av att herr Hovhammar ju är ledande figur i en organisation som går ut med budskapet att man skall sopa rent efter sossarna. Herr Hovhammar! Sopa rent utanför den egna farstutrappan innan ni medverkar i den typen av annonsering!

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

Herr CLAESON (vpk):

Herr talman! Herr Hovhammar säger att det är felaktigt att trenden skulle innebära kraftigt ökade kostnader när det gäller byggmaterial. Men han har inte på något sätt sökt gendriva de uppgifter som jag har lämnat här i debatten, nämligen att den av pris- och kartellnämnden gjorda undersökningen visar att priserna på byggmaterial mellan 1972 och 1976 ökade med över 70 %. Det är mer än 25 % högre än vad andra varor ökade under samma period. Jag framhöll också att denna prisstegring kunde ske trots att de flesta byggvaror varit prisstoppade eller föremål för liknande åtgärder under dessa år.

Nej, herr Hovhammar, det är dess värre så att det beträffande byggnadskostnaderna, även om det är dåligt med färskt statistiskt material om prisutvecklingen, föreligger tillräckligt med uppgifter för att styrka att ökningstrenden fortsätter. Det är till nackdel för dem som på sikt får betala både de ökade priserna och spekulatjonen i mark och byggande, dvs. hyresgästerna. Det är ett mycket viktigt och angeläget steg på vägen mot en begränsning av kostnadsutvecklingen för vårt boende att införa prisstopp på byggnadsmaterial.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Regeringen bedriver i dag, herr Sivert Andersson i Stockholm, en politik som syftar till att på sikt begränsa inflationen, och då får man finna sig i vissa åtgärder, som kanske inte är så särskilt populära. Men på sikt kommer den politiken att visa sig framgångsrik.

Herr Andersson har i tidningsannonser läst att det tar tid att sopa rent efter den gamla regeringen, och jag är glad över att han har uppmärksammat det budskapet.

När det sedan gäller kostnadsutvecklingen är det, som jag sade i mitt tidigare inlägg, så att priserna under det första kvartalet 1977 har legat ganska stilla. Mellan januari och mars i år har ökningen bara varit 2 % medan den mellan januari 1976 och januari 1977 var 13 %. Det är statistiska centralbyrån som består det materialet, och det bör väl vara riktigt.

Jag vill också erinra om att personalkostnadernas uppgång – det tror jag vi är ense om – har varit en väsentlig faktor bakom de stegrade byggkostnaderna. Bl. a. har ju löneglidningen, som jag också tidigare sagt, varit osedvanligt kraftig under senaste året. Det är även riktigt att enbart materialpriserna – tidigare talade jag om byggkostnaderna – har stigit, men inte i samma takt. Därtill bör också uppmärksammas övriga kostnadsstegringar som tillkommit genom beslut av statsmak-

terna, kollektivavtal osv. och en hel del andra krav som bidragit till denna utveckling. Men kostnadsutvecklingen på materialområdet präglas – jag upprepar det – för närvarande av konjunkturläget, och det är som jag tror att samtliga deltagare i debatten känner till föga gynnsamt. Att i det läget börja tala om onaturliga vinster, övervinster osv. tycker jag är ganska malplacerat med tanke på att vi i dag i svenskt näringsliv och även i den hantering som det nu gäller endast med största möda kan behålla en hyfsad sysselsättning. Resultatet framgår av balansräkningar och officiella redovisningar. Det är i alla händelser sannerligen inte särskilt stora vinster som det f. n. handlar om.

Herr SIVERT ANDERSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Herr Hovhammar talar med stor trosvisshet om att den regering vi nu har skulle föra en politik som minskar inflationen. Jag tillåter mig hysa mycket stor tvekan när det gäller den frågan, och det finns fler som gör det. Det är ingen tillfällighet att det till det löneavtal som har träffats i år har fogats en indexklausul som utlöses om priserna i augusti har ökat till en viss nivå. Att detta har gjorts beror endast på att löntagarorganisationerna inte har någon tilltro till den här regeringens vilja och ansträngningar att sänka priserna. Man har sett alltför många exempel på motsatsen.

Jag tror det är nödvändigt att vi i den här diskussionen försöker komma ihåg – och det har vi, herr Hovhammar, säkerligen anledning att komma tillbaka till – att vi har en regering som medvetet driver en politik som går ut över löntagarnas levnadsstandard. Samtidigt som regeringen i sina finanspolitiska utspel, framför allt genom ekonomiminister Bohman, tillhållit löntagarna att hålla tillbaka sina lönekrav för att stärka den svenska industrins konkurrenskraft, har man när det gäller egna intressegrupper handlat precis tvärtom. Detta medför, herr Hovhammar, att vi nästa år kommer att uppleva en utomordentligt besvärlig avtalsrörelse, beroende på att alla kompensationskrav på grund av lidna oförrätter då kommer att växa fram och ställa till stort elände i den ekonomiska politiken.

Vi kan samtidigt notera hur regeringen för egen del minsann inte spar på sekinerna när det gäller att skaffa sig förmåner. Man har, i det ekonomiskt mycket bekymmersamma läge som landet befinner sig i, fördubblat antalet politiska tjänstemän i sitt eget kanslihus. Dessa har också löner som vida överstiger vad som tidigare var normalt. Man kan inte påstå att regeringen har föregått med något lysande exempel när det gäller att hålla tillbaka förväntningarna på framtiden vad gäller löneökningar och liknande. Tvärtom noterar jag att regeringen har visat en stark lust att för egen del driva upp kostnaderna, vilka man naturligtvis från andra håll har all anledning att hänvisa till i framtiden. Det är sannerligen ingen antiinflationär politik som regeringen driver i det här fallet heller.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Att herr Sivert Andersson i Stockholm och jag har olika uppfattningar om den nuvarande regeringens politik, det är alldeles klart. Det vore väl underligt om vi inte hade det. Vi skall inte dra i gång någon större ekonomisk debatt just i dag, det kan vi göra senare. Att herr Andersson har en benägenhet att sväva ut visade han nu då han började prata om antalet tjänstemän i kanslihuset. Jag frågar mig vad det har för samband med priserna på byggmateriel som vi i dag skall diskutera.

Tittar man på tidsperioden 1968–1976 är det faktiskt så att priserna för de flesta byggmateriel trendmässigt har följt prisutvecklingen för industrivaror i allmänhet. För vissa varor har dock prisutvecklingen legat betydligt under resp. över den genomsnittliga. Det är det förhållandet, i samband med den lågkonjunktur vi i dag har och de överlager som finns som gjort att vi från utskottsmajoritetens sida inte har ansett oss böra förorda ett prisstopp. Skulle det aktualiseras anser vi att regeringen har sådana kunskaper och möjligheter att göra den bedömningen att vi kan återkomma till ärendet. Men i dag är detta icke aktuellt.

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Debatten har kommit långt ifrån den fråga som vi skall diskutera, och det är egentligen det som har gjort att jag begärt ordet.

Jag har förfärats litet grand över det bristande historiska perspektiv som herr Sivert Andersson i Stockholm här har visat när han har diskuterat löner och lönesituationen för folk. Jag tillhör, herr Sivert Andersson, den generation av akademiker som utnyttjades av den socialdemokratiska regeringen under 13 månader för att utföra ett kvalificerat arbete utan någon som helst lön. När jag äntligen fick lön var den så låg att den inte räckte till vare sig för att amortera skulder eller att leva på. Det är rätt förfärande för oss som har varit med om detta – och vi är rätt många – att höra herr Sivert Andersson säga att denna regering medvetet går in för att sänka levnadsstandarden för stora grupper av det svenska folket. Jag tror inte ens att den socialdemokratiska regeringen med dåvarande finansministern Ernst Wigforss gick in för att sänka levnadsstandarden för den utbildade arbetskraften på den tid då jag hade tillfälle att förhandla för Sveriges juristförbunds räkning. Den ekonomiska situationen var sådan att det var önskvärt och kanske nödvändigt att genomföra en utjämning av de ekonomiska förhållandena.

Nu är situationen den i vårt samhälle att de grupper av medborgare som Sivert Andersson företräder genom sitt fackliga arbete har nått fram till en inkomstnivå som litet grand påminner om den som de grupper som jag förhandlade för befann sig i när man försökte hålla tillbaka lönerna. Jag tror inte att man som Sivert Andersson skall ta till så stora ord i den här diskussionen när den ekonomiska situationen i landet kräver måttfullhet och återhållsamhet.

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Prisstopp på
byggnadsmaterial*

Herr SIVERT ANDERSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Herr Lidgard beklagar sig över det bristande historiska perspektiv som jag skulle ha i lönepolitiska frågor. Det är möjligt att mitt historiska perspektiv och mina kunskaper inte inkluderar de jurister som för mycket länge sedan arbetade åt staten utan att få betalt. Men så långt sträcker sig mitt lönepolitiska och skattepolitiska perspektiv, herr Lidgard, att jag inte har glömt bort att den borgerliga regeringen så sent som i höstas rev upp plattformen för de löneförhandlingar som skulle genomföras. Den plattformen hade förhandlats fram av den socialdemokratiska regeringen med LO och TCO och hade den inkomstpolitiska inriktning som löntagarorganisationerna sedan länge har drivit, dvs. bättre för de sämst betalda för att få till stånd en utjämning. Jag kan för mitt liv inte förstå att det skulle vara mindre grannliga eller vara att använda så förfärligt stora ord när jag konstaterar att de åtgärder som har vidtagits av regeringen har fått den här effekten. Jag förmodar att det är medvetna åtgärder som här har vidtagits från regeringens sida. Det vore ju illa om man inte visste vad man gjorde.

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Jag beklagar mig inte över att herr Sivert Andersson inte har ett historiskt perspektiv, men jag beklagar herr Sivert Andersson för att han inte har ett sådant perspektiv.

Överläggningen var härmed slutad.

Civilutskottets betänkande nr 40

Utskottets hemställan bifölls.

Näringsutskottets betänkande nr 39

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Svanberg m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Sivert Andersson i Stockholm begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 39 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Svanberg m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Sivert Andersson i Stockholm begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 162

Nej – 153

§ 4 Arrendeavgiften, m. m.

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

Föredrogs lagutskottets betänkande 1976/77:27 med anledning av motioner om ökat besittningsskydd för arrendatorer m. m.

*Arrendeavgiften,
m. m.*

I detta betänkande behandlades motionerna

1976/77:667 av herr Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen hos regeringen begärde följande åtgärder för att förbättra arrendatorernas ställning

1. utredning rörande formerna för en samhällelig kontrollerad prisbildning på arrenden i syfte att motverka rådande tendenser till orimliga prisstegringar,

2. förslag till lagändring med syfte att garantera arrendatorns rätt till sådan värdeökning som uppkom på grund av arrendatorns egna satsningar,

3. utredning och förslag till allmänt stärkande av arrendetagares besittningsskydd, och

1976/77:975 av herr Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen hos regeringen hemställde om förslag till en lagstiftning som gav rätt för arrendatorer att förvärva jordbruksfastighet efter 20 års arrendeinnehav.

Utskottet hemställde

1. beträffande arrendeavgiften att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:667, yrkandet 1,

2. beträffande arrendators investeringar att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:667, yrkandet 2,

3. beträffande arrendators besittningsskydd att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:667, yrkandet 3,

4. beträffande förköpsrätt för arrendator att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:975.

Reservation hade avgivits beträffande arrendeavgiften av herrar Andersson i Södertälje och Olsson i Timrå, fru Nilsson i Sunne samt herrar Gillström, Konradsson, Andréasson och Sillverstrand (samliga s) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1976/77:667, yrkandet 1, gav regeringen till känna vad reservanterna anfört om behovet av statistik över arrendeavgifter.

Herr KONRADSSON (s):

Herr talman! Lagutskottets betänkande nr 27 till årets riksmöte behandlar frågan om arrendatorers villkor och rättsliga ställning i olika avseenden.

Betänkandet är föranlett av två motioner, varav den ena upptar krav på

1. utredning rörande formerna för en samhällelig kontrollerad pris-

Onsdagen den
1 juni 1977

*Arrendeavgiften,
m. m.*

bildning på arrenden i syfte att, som det står, motverka rådande tendenser till orimliga prisstegringar.

2. förslag till lagändring med syfte att garantera arrendatorns rätt till sådan värdeökning som uppkommer på grund av arrendatorns egna satsningar.

3. utredning och förslag till allmänt stärkande av arrendetagares besittningsskydd.

Den andra motionen yrkar att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till en lagstiftning som ger rätt för arrendatorer att förvärva jordbruksfastighet efter 20 års arrendeinnehav.

Frågan om arrenderätten är en i flera avseenden mycket viktig fråga. Samtidigt som det måste vara samhällets skyldighet att genom lagstiftning skydda arrendatorers rätt och trygghet gentemot markägares godtycke och spekulation är det naturligtvis också viktigt att sätta arrendelagstiftningen i sitt samband med jordbrukspolitiken i stort så att den inte direkt motverkar nödvändiga strukturförändringar eller försvårar utbudet av arrendemark.

Arrenderätten är speciellt viktig också därför att en mycket stor andel av vårt lands åkerarealer brukas av arrendatorer, och deras förhållanden och villkor påverkar således jordbruksnäringen alldeles påtagligt. Dock är förhållandena mycket skiftande i olika delar av landet. Det finns exempel på områden där åkermark får läggas igen på grund av brist på arrendatorer eller där arrenderingen i stor utsträckning sker på arrendatorns villkor med endast symboliska arrendeavgifter. I typiska jordbruksområden är förhållandena de rakt motsatta. Där finns ofta en över efterfrågan på arrendemark som ger möjlighet till extremt höga arrendeavgifter, och där kan arrendator genom avtal tvingas påta sig standardförbättrande investeringar. I de här områdena är markägandet en attraktiv och lönsam affär. Utskottet har delgetts exempel där arrendeavgiften kan uppgå till 2 400 kr. per hektar. Även om detta är extrema exempel, så visar de att markägare på sina håll kan ta ut en arrendeavgift på uppemot 100 000 kr. per år för 50 hektar mark. För att ytterligare befria sig från ansvar och bekymmer förekommer det att markägare begär avstyckning för försäljning av gårdsbyggnader och således vill behålla enbart den lönsamma åkerjorden. Ifall sådana här exempel blir vanligt förekommande försvagas inte bara arrendatorernas ställning utan också samhällets möjligheter till styrning till rationellare och bärkraftigare jordbruksenheter.

Trots de här påtalade problemen bör det framhållas att arrendatorernas rättsliga ställning successivt har stärkts på senare år. I jordabalken har bestämmelserna om jordbruksarrende i betydande grad omarbetats. De sociala arrendereglerna har avskaffats och ersatts av bestämmelser om direkt besittningsskydd, motsvarande dem som finns för bostadshyresgäst och bostadsarrendator. För att besittningsskyddet inte skall kunna sättas ur spel genom arrendevillkor har det införts normer för bestämmande av arrendeavgiften och andra villkor för fortsatt upplåtelse. Vidare

har det införts bestämmelser om minsta tid vid upplåtelse av jordbruksarrende samt om uppsägning av arrendeavtal. Reformen har vidare in-
neburit viktiga nyheter i fråga om arrendeställets skick och underhåll
samt jordägarens byggnadsskyldighet.

En beskrivning av verkligheten visar således att arrendatorernas rätts-
liga förhållanden i flera avseenden förbättrats på senare år. Men genom
avtalsfriheten och efterfrågesituationen inom vissa delar av landet har
markägare i en del fall kunnat försämma arrendatorernas villkor.

Lagutskottet har därför tagit motionerna under allvarlig prövning. Men
redan tidigare har de här frågorna aktualiserats. Den av statsrådet Lidbom
år 1975 tillkallade arrendelagskommittén har särskilt uppmärksammat
frågan om normerna för fastställande av arrendeavgift och andra villkor
vid förlängning av avtal om jordbruksarrende. Av direktiven framgår
att kommittén också har att pröva frågan om dödsbos besittningsskydd,
ändringar i besittningsskyddsproceduren och frågan om en ny instans-
och fullföljdsordning i arrendetvister. Även problemen kring jordäga-
res självinträde och frågor om arbetsavtal och särskilda räntebestämmelser
skall belysas av kommittén.

Det bör tilläggas att Skånearrendatorernas samrådsgrupp i februari i
år tillställde chefen för jordbruksdepartementet en skrivelse med begäran
om tilläggsdirektiv för arrendelagskommittén. Deras begäran gällde flera
av de frågor som aktualiserats i motionerna, som exempelvis investe-
ringsfrågan, överlåtelse rätt, förköpsrätt m. m. Regeringen har senare
överlämnat skrivelsen till kommittén för övervägande.

Jag vill gärna understryka att lagutskottet i långa stycken varit helt
ense om behovet av att stärka arrendatorernas rättsliga ställning. Det
framgår såväl av det betänkande som avgavs med anledning av liknande
motioner till 1974 års riksdag som av det nu föreliggande betänkandet.

Motionen 667 har fått en positiv skrivning, och i flera avseenden är
motionens syfte redan tillgodosett genom utredningsuppdraget till ar-
rendelagskommittén.

Frågan som behandlas i motion 975 om en mer allmän rätt till friköp
efter lång arrendetid är mer komplicerad. Men även den frågan blir fö-
remål för kommitténs överväganden.

I ett avseende – som jag betraktar som viktigt – är emellertid lag-
utskottet inte enigt. Och det är när det gäller frågan om framtagande
av underlag – statistik för överväganden och beslut.

Vid utskottets besök hos lantbruksnämnden i Kristianstad framhölls
det allvarliga i att det egentligen inte finns någon kännedom om hur
arrendatorernas villkor förändras, och detta gäller speciellt arrendeav-
gifternas förändringar. I bedömningen av lantbruksnämndens ärenden
skulle det många gånger vara av stort värde att veta mera om villkoren
för den stora andel av åkermark som utgörs av arrendejord. Särskilt viktig
är den här frågan för arrendenämnden. Den skall vid sin bedömning
av skäligheten i begärda höjningar av arrendeavgiften utgå från mark-
nadsförhållanden, dvs. vad som betalas för jämförbara arrenden. Men

det finns ingen statistik att tillgå. Även för arrendelagskommittén borde det vara av värde med en mer tillförlitlig statistik än den begränsade enkätundersökning som nu skall göras.

När det gäller hela den här problematiken har lagutskottet varit ense. Utskottet har även skrivit om värdet av statistik på det här området. Men utskottets majoritet drog inte den självklara slutsatsen. Man orkade så att säga inte ända fram.

Med hänsyn till att det är angeläget att ha tillgång till tillförlitliga uppgifter och nödvändigt att få fram en rättvisande bild av utvecklingen har socialdemokraterna i utskottet därför reserverat sig mot majoritetens förslag när det gäller motion 667, yrkande 1.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Det är nu över 60 år sedan torpar- och arrende frågan var ett stort socialt och politiskt problem här i landet. Emigration och industrialisering reducerade dess omfattning. Jordarrendatorerna exporterades till Nordamerika eller uppsögs i städernas arbetarklass.

Det säregna är att arrende frågan, efter att i årtionden ha varit en krympande företeelse, nu kommer igen under nya betingelser.

Koncentration och strukturförändring, spekulation i mark och tryck på markresurser har samverkat för att ånyo skärpa arrendeproblemet. Ett skikt av trottoarbönder har uppstått. Stora markägare som bolagen och kyrkan har skärpt sina attityder till markutnyttjandet och utbrett sitt ägande.

Följden härav är ett ökat inslag av arrendejord i lantbruket. Medan antalet självägare reducerats med nära hälften de senaste 20 åren, är antalet arrendatorer nära nog lika stort som i början av 1960-talet. Bland brukarna av åkerjord har andelen arrendatorer ökat från 18 till 33 %. Arrendatorer och delarrendatorer har ökat från 31 till nära 48 % under 1960- och 1970-talen. Ökningen sedan 1971 för båda kategorierna är 5 procentenheter.

Arrendejordens andel av all åker var 1944 27 %. I dag är den 39 %. Den gick upp 3 procentenheter bara under 1970-talets första hälft. Till detta kommer sedan den starkt ökade förekomsten av andra arrenden än jordbruksarrenden. Vi har med andra ord fått en ny variant i Sverige av gamla tiders absentee landlord-system.

Bolag, kyrka, trottoarbönder och landpatroner har dragit fördel av denna utveckling. De utnyttjar arrendatorernas situation. De nyttjar den allmänna markspekulationens effekter till att driva arrendeavgifterna i höjden. Ett element av godtycklighet börjar alltmer sprida sig i jordägarnas attityd till arrendatorerna, enkannerligen de små arrendatorerna.

Vpk har i två olika motioner aktualiserat dessa problem. Vi har krävt en samhälleligt kontrollerad prisbildning på arrenden. Vi har krävt att arrendatorns egna satsningar skall ge en del av värdeökningen tillbaka

till honom. Vi har krävt åtgärder för att förstärka besittningsskyddet. Vi har krävt förvärvsrätt för långtidsarrenden.

Lagutskottet har gjort en omfattande genomgång av frågan, och betänkandet är en utmärkt översikt av arrendefrågans problematik.

Utskottet har med ett klart positivt uttalande överlämnat frågan om arrendatorns rätt att tillgodogöra sig värdet av sina investeringar till arrendelagskommittén. Vi menar att utskottsuttalandet inte gärna kan undgå att bli normgivande för utredningen. Uttalandet är också positivt för arrendatorernas intressen, och på denna punkt har vi därför inget eget yrkande.

När det gäller fyra övriga punkter i motionerna kan vi däremot inte dela utskottets slutsatser.

Motionen 667 yrkande 3 avstyrks med motiveringen att arrendelagskommittén har att överse bestämmelserna om besittningsskydd, men av utskottets egen redogörelse i reciten framgår samtidigt, att kommitténs direktiv inte ger grund för någon rubbning av lagstiftningens huvudprinciper. Och dessa huvudprinciper är ingalunda särskilt fördelaktiga för arrendatorernas besittningsskydd. Utskottet vill med andra ord i realiteten inte ha den förstärkning av besittningsskyddet som är socialt önskvärd, och därför vidhåller vi vårt yrkande i denna del.

Motionen 667 yrkande 1 om samhällelig kontroll över prisbildningen på arrenden avstyrks med påståendet att det står arrendelagskommittén fritt att komma med förslag till prisdämpande åtgärder. Detta är ett sätt att undvika frågan. Ty återigen kommer kommittédirektiven fram – någon djupgående reform av lagstiftningen är inte kommitténs uppdrag. Djupgående ingrepp i prisbildningsmekanismen måste ovedersägligen till för att komma åt problemet. Utskottet erkänner att höjningarna av arrendena är allvarliga. Men man för undan frågan, och man är inte beredd att diskutera någon annan form av prisbildning än en marknadsanknuten sådan. Men det är ju just den gradvisa anpassningen till en ren marknadsprissättning som är bakgrundsfaktorn till de stora höjningarna. Det är inte så att den allmänna markvärdestegringen är isolerad från arrendehöjningarna. Visserligen hävdar utskottet att fastighetsdomstolarna inte låter skälighetsbedömningen påverkas av höga anbud på s. k. marginaljordar, dvs. jordar som det spekuleras i från andra utgångspunkter än agrara, men det går inte att bortse från att det allmänna pristryck uppåt som spekulationen och intressekonkurrensen om mark vållar också indirekt ger jordägaren möjlighet att höja arrendekostnaderna även för den rena jordbruksmarken eller, för den delen, för jaktmark, fritidsområden och liknande.

Genom utskottets resonemang går den röda tråden att prisbildningen inte skall skiljas från de s. k. marknadsförhållandena. Men i ett läge där markägarna, särskilt de stora markägarna, har ett klart övertag, där detta ligger i själva situationen, blir följden en orimlig prisutveckling som man inte kommer åt. Både de borgerliga och socialdemokraterna har här en grundsyn som är utpräglad kapitalistisk och som sätter ägandet

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Arrendeavgiften,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Arrendeavgiften,
m. m.*

i en absolut särställning i förhållande till arbetet. Den tidigare socialdemokratiska jordpolitiken gick ut på att avskaffa restriktioner för bodelagens jordförvärv, att framhålla jordägarens rätt att bedöma vem som var en lämplig arrendator och att kunna i princip fritt förfoga över arrendet vid arrendetidens utgång – allt i den heliga storleksrationaliseringens namn. I dag skiljer sig socialdemokraterna bara på en punkt från de borgerliga: de vill ha en statistik på arrendenas utveckling. Det är ju alltid något.

Men vi menar, för att gå en smula längre i resonemanget, att denna fråga inte längre kan angripas ifrån en kapitalistisk utgångspunkt. Markägarande och spekulation har blivit ett hinder i sig själva mot ett förnuftigt och engagerat brukande av jorden. Och i ett jordbruk, där de flesta som arbetar är små ägare och små arrendatorer, blir det orimligt att låta det stora markägarandet och den ohämmade utvecklingen av jordränta och arrendepreis vara rådande. Förr eller senare måste dessa problem lösas efter andra principer.

Vpk skall återkomma i denna sak. Jag yrkar bifall till motionen 975 samt till motionen 667 yrkandena 1 och 3.

Herr SVANSTRÖM (c):

Herr talman! I lagutskottets betänkande 27 har vi, som herr Konradsson tidigare har sagt, behandlat två motioner från vpk. Jag finner det inte nödvändigt att ytterligare ta kammarens tid i anspråk med att redogöra för dessa motioner eller för den historiska bakgrunden. Jag noterar att Jörn Svensson anser att vi har gjort en hyfsad utredning av dessa spörsmål och att han i stort sett accepterar att vi har en positiv inställning till det man föreslår.

Men det är ganska märkligt att både herr Konradsson och herr Svensson i Malmö skall behöva prata om godtycke och spekulation, och att de försöker måla upp en bild av en markägarkategori som fungerar som gammaldags utsugare. Det går inte, mina herrar, att försöka framställa saken på det sättet. Det gäller här slutande av avtal i form av arrende mellan två ofta nog så självständiga personer, som har förmågan att själva göra sina ekonomiska ställningstaganden. Det går inte att år 1977 jämföra detta med terparsystemet som jag, Jörn Svensson, faktiskt råkar veta lite om.

Jag tycker därför att det är bättre att vi håller oss till verkligheten, och då är de spörsmål som tas upp i det här sammanhanget frågan om arrendeavgiften, frågan om arrendators del av jord och investeringar, frågan om besittningsskyddet och, i den särskilda motionen, frågan om en förköpsrätt.

Om man historiskt går litet tillbaka i tiden, som lagutskottet har tillåtit sig att göra, så kan man konstatera att det genom 1943 års arrendelag för vissa s. k. sociala arrenden uppstod ett direkt besittningsskydd. Det var första gången som det skedde ett väsentligt framsteg på den här punkten. Under år 1972, som de flesta av oss själva varit med om, skedde

Onsdagen den
1 juni 1977

*Arrendeavgiften,
m. m.*

det genom att man i jordabalken införde ett besittningsskydd, inte enbart för de sociala arrendena utan för alla typer av arrenden, såväl gårdsarrenden som sidoarrenden.

Under år 1974 var det endast på en punkt som vi inte kunde bli ense. På grund av den lottssituation som då förelåg i riksdagen förlorade utskottsmajoriteten på denna enda punkt. Det gällde frågan om det fortfarande skulle vara ett undantag beträffande arrendetiden för kommuner; enligt gällande författningar är minsta arrendetiden fem år utom för kommuner, där det kan räcka med ett år. Det vore bra för herr Konradsson om han kunde påminna sig vad som hände vid det tillfället.

På grund av motioner i det här ärendet år 1974 fick riksdagen på förslag av ett enhälligt lagutskott till stånd en utredning som heter arrendelagskommittén. Denna kommitté har att utreda samtliga de frågor som berörs i dessa båda motioner. Vad utskottet i detta avseende anfört i sitt betänkande, som jag hoppas att vi om en stund skall vara ense om att bifalla, innebär att arrendelagskommittén utöver sina tidigare uppgifter i anledning av den skrivelse som kommit från Skånearrendatorernas samarbetsråd har att ta upp ytterligare frågor.

Utskottet är, som herr Konradsson anförde, enigt utom på en enda punkt, och det gäller frågan om statistik över arrendeavgifter. I den frågan har socialdemokraterna avgivit en reservation som innebär att riksdagen hos regeringen skulle framföra ett önskemål beträffande en undersökning av möjligheterna att införa någon form av statistik. Utskottsmajoriteten berör denna fråga på s. 12 och 13 i betänkandet. Även utskottsmajoriteten håller med om att en statistik skulle vara av största värde. Den skulle i varje fall vara av ett visst värde bl. a. för arrendenämnderna, när dessa skall fastställa arrendebeloppets storlek om en arrendator och en jordägare vid en förlängning av kontraktet inte kommer sams. I sådana fall kan det vara av värde att man har tillgång till en statistik.

Emellertid är svårigheterna att få fram en rättvisande statistik enligt vår bedömning alltför stora. Som jag inledningsvis framhöll är detta ett avtal mellan två enskilda personer. Utan att ålägga vederbörande ytterligare en, såsom vederbörande förmodligen uppfattar det, besvärande uppgiftsskyldighet kan man inte få fram en sådan här statistik. Det ligger till på ett annat sätt när det gäller fastighetsaffärer, som ju skall registreras i särskild ordning. Vi har också den uppfattningen att även om man får fram en statistik, så är det inte säkert att den är rättvisande, eftersom det inte enbart är arrendeavgiften som ingår i ett arrendeavtal; avtalet innehåller självfallet också andra åtaganden. Dessa kan bl. a. innebära att arrendatorn genom avtalet förbinder sig att mot brukande av gården under vissa år göra angivna investeringar. I sådana fall blir naturligtvis det kontanta arrendebeloppet lägre än vad fallet skulle vara om avtalet inte innehöll sådana investeringsåtaganden.

En del arrendekontrakt innehåller naturligtvis fortfarande naturaprestationer av olika slag, och det kan medföra en justering i fråga om de kontanta avgifterna. Utskottsmajoriteten framhåller också att regeringen

Onsdagen den
1 juni 1977

*Arrendeavgiften,
m. m.*

har beviljat arrendelagskommittén medel för genomförandet av en enkät i tre län. Vi hoppas att den enkäten skall kunna visa i varje fall trenden i denna utveckling.

Herr talman! Lagutskottet har med anledning av motionerna gjort en ordentlig inventering av de åtgärder som i olika sammanhang har vidtagits. Vi hänvisar till den pågående utredningen – vi kan utan att vara oroliga invänta resultatet av den.

Det har talats mycket – och jag tycker att det delvis låter som rena tungomålstalandet – om godtycke, spekulation och annat sådant. I den mån spekulation förekommer kan den ha olika orsaker. Det torde emellertid inte råda något tvivel om att den förda jordbrukspolitiken i vissa sammanhang har varit ägnad att ytterligare accentuera de olyckliga tendenserna.

Herr Svensson i Malmö talade utom om godtyckligheten också om trottoarbönder och slikt. Man skall emellertid inte, herr Svensson, utgå från att det är orimligt att människor som inte själva brukar sin jord ger framför allt yngre blivande lantbrukare en möjlighet att arrendera. Arrendesystemet som sådant är inte något att eftersträva, men som inledning till ett eget ägande kan arrendebudet många gånger vara utmärkt. Men då får man inte driva villkoren alltför hårt – då riskerar man nämligen att de arealer som upplåts till arrende minskar. Jag tror därför att ett samhälleligt ingrepp av det slag som vänsterpartiet kommunisterna eftersträvar skulle kunna minska förutsättningarna för hugade arrendespekulanter att verkligen få jord till sitt förfogande.

Jag hävdar således att med de förslag som föreligger och de konstateranden som lagutskottet gör i sitt betänkande har vi förutsättningar att få de i motioner väckta frågorna sakkunnigt bedömda och så småningom också lösta.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr KONRADSSON (s):

Herr talman! Jag har inte sagt att godtycke och spekulation från markägarnas sida är vanligt förekommande – jag tycker nog att herr Svanström gjorde ett för stort nummer av den delen av mitt anförande. Men jag vill hävda att det kan finnas arrendatorer som på grund av den situation de befinner sig i och de investeringar som de har gjort i byggnader och maskiner känner sig utsatta för spekulation när arrendeavgifterna stiger upp emot 2 400 kr. per hektar.

Jag konstaterar, herr talman, att den borgerliga majoriteten i utskottet erkänner att det är ett problem om arrendeavgifterna stiger snabbt och på så sätt bl. a. hindrar unga jordbrukare från att etablera sig. Den borgerliga majoriteten erkänner att det skulle vara av värde med en löpande statistik på detta område för att få reda på de faktiska förhållandena. Men bara därför att det skulle föreligga svårigheter att få fram de nödvändiga uppgifterna rycker man på axlarna och låter frågan falla. Det tycker jag är beklagligt.

Onsdagen den
1 juni 1977.

*Arrendeavgiften,
m. m.*

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag har inte alls sagt, herr Svanström, att dagens arrendefråga skulle likna sekelskiftets torparfråga. Det var bara, tyckte jag, en slående parallell att arrendejordsproblemet kommer igen i modern tid, trots att vi trodde att vi så att säga hade exporterat det till Nordamerika. Jag diskuterar annars gärna i annat sammanhang torparfrågan, som jag under min tid i den ekonomiska vetenskapens tjänst också sysslat en smula med. Det kan vi göra vid en fristund under riksdagsarbetet.

Nog tycker jag ändå att bockfoten skymtade fram hos herr Svanström – jordägarens bockfot, menar jag – i hans sätt att tala om det här problemet. När jag talade om trottoarbönder sade han att det är ju då värdefullt att det finns tillgång till arrendejord för dem som vill ägna sig åt jordbruk. Men problemet är naturligtvis att de allmänna betingelserna, präglade av spekulation och jordkoncentration, har skapat ett läge där arrendeavgifterna drivs i höjden och alltså möjligheten för intresserade unga människor att ta arrenden till skäligen priser har försämrats.

Sedan är det väl också litet avslöjande att när det blir tal om att gripa in med samhälleliga åtgärder här, då kommer hotelsen att i så fall kan jordägarna bestämma sig för att låta bli att arrendera ut. Jaså, skall de ha oinskränkt rätt att dra in ett arrende när de finner att samhället inte behandlar dem tillräckligt fördelaktigt?

Jag vill slutligen säga att herr Svanström ger nog en litet för idyllisk bild av två självständiga avtalsslutande parter på den här marknaden. De som har inspirerat mig till motionen, nämligen arrendatorerna i nordöstra Kåne, kunde säkerligen ge åtskilliga exempel på social och ekonomisk obalans i sådana här arrende frågor när de haft att göra med sina motparter – det må sedan vara svenska kyrkan eller greven på Trolle-Ljungby gods.

Herr SVANSTRÖM (c):

Herr talman! Jag tror inte att jag har skildrat arrendatorernas tillvaro alldeles för idylliskt, även om jag har den största respekt och förståelse för att herr Svensson i Malmö har fått sina uppgifter från arrendatorer som känt på det sätt han beskrivit. Till skillnad från herr Svensson har jag själv varit arrendator, och jag är medveten om att man självklart ser de här tingena olika från olika håll. Det finns emellertid rätt så hyfsade intresseorganisationer som gör det möjligt för arrendatorerna att få sina synpunkter framförda på ett ganska rejält sätt, så länge det är fråga om att träffa avtal mellan enskilda personer.

Jag skall tillstå att det icke från någon synpunkt är önskvärt att arrendeavgifterna pressas i höjden såsom vi har sett i vissa fall. Den uppgift som vi fick i Kristianstad om det högsta noterade arrendepriset avsåg uppenbarligen ändå särskilda förhållanden – jord med specialodlingar och andra liknande ting. Vi har därför också anfört att det har funnits arrenden upp till den nämnda summan.

Herr Svensson i Malmö tyckte att det syntes en bockfot hos mig.

Onsdagen den
1 juni 1977

*Arrendeavgiften,
m. m.*

Jag är frestad att visa den litet till. Någon har menat att jag borde fråga herr Svensson hur arrendeförhållandena ser ut i det samhälle som han i olika sammanhang ideologiskt skisserade. Men eftersom jag är en snäll människa skall jag inte fråga om det, herr talman.

Med anledning av herr Konradssons senaste inlägg vill jag säga att det är bara en liten träta mellan utskottets socialdemokrater och oss inom utskottsmajoriteten. Det gäller statistiken – vi anser oss ha goda grunder för att påstå att det är svårt att få fram en rättvisande statistik. Vi har värjt oss för dessa svårigheter nu, eftersom vi vill vänta på vad arrendelagskommittén uppnår med hjälp av sin enkät. Jag är övertygad om att vi kommer att få anledning att ta upp detta spörsmål ytterligare när kommittén så småningom redovisar dessa fina erfarenheter.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag borde kanske inte yttra mig och förlänga debatten ytterligare, men jag kan inte annat än tillmötesgå den snälle herr Svanström och svara något på hans fråga.

Jag tror att herr Svanström skall akta sig för att dra paralleller mellan förhållandena i Sverige och i en rad socialistiska länder, vilkas historiska situation är den att de haft en fruktansvärd, en för våra förhållanden helt obegriplig överbefolkning inom jordbruket, en otrolig fragmentisering samt ett komplicerat arrendesystem, som varit fullständigt oförenligt med varje form av modernt jordbruk. Därför nödvändiggjordes jordreformer som bröt in i hela det privata äganderättssystemet.

Vad de svenska kommunisterna anser om framtiden i det fallet kan herr Svanström läsa i min bok *Du skall ta ledningen och makten*, där jag har skisserat en sorts framtidsvy. Jag tror inte det skall oroa herr Svanström särdeles mycket.

Herr SVANSTRÖM (c):

Herr talman! Jag frågade inte!

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag var snäll nog att svara ändå!

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. I

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen av herr Andersson i Södertälje m. fl. samt 3:o) motionen nr 667 av herr Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då herr Svensson i Malmö begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan herr Svensson i Malmö begärt

votering även beträffande kontrapositionen, upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående lagutskottets hemställan i betänkandet nr 27 mom. 1 antar reservationen av herr Andersson i Södertälje m. fl. röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit motionen nr 667 i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 162
Nej - 14
Avstår - 141

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 27 mom. 1 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Andersson i Södertälje m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Konradsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 164
Nej - 152

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 667 av herr Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Arrendeavgiften,
m. m.*

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

Viss rätt för

*förälder som inte är
vårdnadshavare*

Den som vill att kammarén bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 27 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammarén bifallit motionen nr 667 i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 305

Nej – 13

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 975 av herr Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarén bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 27 mom. 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammarén bifallit motionen nr 975.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat

Ja – 304

Nej – 14

§ 5 Viss rätt för förälder som inte är vårdnadshavare

Föredrogs lagutskottets betänkande 1976/77:28 med anledning av motioner om viss rätt för förälder som inte är vårdnadshavare.

I detta betänkande behandlades motionerna

1976/77:650 av fru Fränkel (fp) och fru Håkansson (fp), vari hemställts att riksdagen skulle anta av motionärerna framlagt förslag till ändrad lydelse av 97 § barnavårdslagen, innebärande att vad som i barnavårdslagen hade avseende på föräldrarna skulle gälla förutom beträffande vårdnadshavaren även beträffande den eller dem som hade lagstadgad omgäingsrätt,

1976/77:662 av herr Olsson i Sundsvall (c) och fru Karlsson (c), vari yrkats att riksdagen hos regeringen begärde utredning av frågan om jämställande i barnavårdslagens regler om omhändertagande av barn för samhällsvård

m. m. mellan förälder med vårdnad av barnet och förälder med endast umgängesrätt.

1976/77:663 av fru Sundberg (m), vari hemställts att riksdagen beslutade om sådan ändring av 97 § barnavårdslagen att förälder som hade lagstadgad umgängesrätt med sitt barn delgavs utredning och beslut i fråga som rörde omhändertagande av barnet för samhällsvård, och

1976/77:665 av herr Svensson i Malmö (vpk), vari hemställts att riksdagen beslutade ändra barnvårdslagens 97 § så, att även umgängesberättigad förälder hade rätt att ta del av handlingar i ärenden som rörde barnets vårdnad, omhändertagande e. d.

Utskottet hemställde

att riksdagen med bifall till motionen 1976/77:662 och med anledning av motionerna 1976/77:650, 1976/77:663 och 1976/77:665 som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anfört om viss översyn av barnavårdslagen.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna har i motion krävt en ändring i barnavårdslagen, så att en icke vårdnadshavande förälder obligatoriskt skall ha rätt att ta del av myndigheters beslut och handlingar i ärenden som är av genomgripande betydelse för barnets förhållanden.

Bakgrunden till detta är en serie uppscendeväckande rättsfall. Det har varit fall, där socialmyndigheterna omhändertagit barn utan att föräldern fått veta något, där föräldern direkt förvägrats rätt till information och där detta skett trots att barnet visat klar preferens för att vilja komma till föräldern och föräldern haft god kontakt med barnet.

Vi har anfört ett av de grövsta fallen som exempel, ett fall där en social centralnämnd omhändertog en pojke, som upprepade gånger rymt till fadern, som ville vara hos fadern och där fadern var klart lämplig som vårdnadshavare, där dessutom en bror till pojken redan fanns hos fadern, men där socialnämnden beslöt att skicka pojken till ett fosterhem i en helt annan del av landet utan att fadern med ett ord underrättades härom. Saken fick en djupt tragisk upplösning genom att fadern, i förtvivlan över att bli skild från pojken och under trycket av sin långvariga kamp mot myndigheten, tog sitt liv.

Det heter i svensk lag, herr talman, att om en förälder blir oförmögen att handha vårdnaden, så är den andre föräldern närmast därtill. Det strider ju mot denna princip att den andre föräldern skall kunna fullständigt uteslängas från information om ingripande beslut rörande barnets liv och framtid.

Nu har utskottet och de remissinstanser som tagit del av motionen – den har varit föremål för en föredömligt grundlig behandling – tydligen en positiv grundinställning till problemets lösning. Vi noterar det. Men vi är inte tillfredsställda med att utskottet överlämnar saken åt den nyiligen tillsatta utredningen om barnets rättigheter. Detta innebär en all-

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Viss rätt för förälder
som inte är
vårdnadshavare*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Viss rätt för
förälder som inte är
vårdnadshavare*

varlig fördröjning. Det är dessutom onödigt, menar vi, att utreda en så självklar sak. Man bör nämligen erinra sig att det, om jag minns riktigt, före 1971 fanns en rätt för alla föräldrar att få del av information om myndigheters åtgärder. Att detta försvann i den nya lagen var av allt att döma en helt oförutsedd tillfällighet. Det enklaste och rimligaste vore givetvis att återinföra den tidigare, förnuftiga bestämmelsen.

Vi är som sagt missnöjda med att utskottet tar en lång omväg i frågan. Vi yrkar därför bifall till vår motion med dess lagtext.

Herr OLSSON i Sundsvall (c):

Herr talman! Det torde råda enighet om att det är önskvärt – åtminstone i de flesta fall – att båda föräldrarna känner ansvar och visar intresse för sina barn – även när föräldrarna inte är gifta med varandra eller sammanboende. Men vid utnyttjandet av umgängesrätten förekommer ofta problem som är väl kända och svåra att lösa. Lagstiftningen ger föräldrar olika rättigheter, beroende på om de är vårdnadshavare eller om de enbart har umgängesrätt.

I ett fall är de umgängesberättigade föräldrarna formellt helt utestängda från inflytande, nämligen vid utredning och beslut om omhändertagande av barn för samhällsvård. Enligt barnavårdslagen är det nämligen endast den förälder som har vårdnaden som kan agera och som barnavårdsnämnden är skyldig att hålla kontakt med samt underrätta om besluten. Barnet kan alltså omhändertas för samhällsvård och kanske flyttas till ort långt bort från sin ordinarie bostad utan att den umgängesberättigade föräldern får kännedom om förhållandet. Tidigare talare har nämnt ett exempel på detta. Förhållandet kan alltså bli det, att en fortsatt umgängesrätt i praktiken förhindras.

I lagutskottets betänkande 1976/77:28 behandlas fyra motioner, i vilka dessa förhållanden har uppmärksamrats. I tre av motionerna krävs direkt lagändring, innebärande att umgängesberättigad förälder helt skall jämsättas med vårdnadshavare vid handläggning av frågor om barns omhändertagande för samhällsvård. I den fjärde motionen, 662 av fru Karlsson och mig, kräver vi att frågan om jämställande av föräldrarna i dessa ärenden skall utredas. Lagutskottet har enhälligt tillstyrkt utredningskravet. Man vill nu inte gå så långt som till direkt lagändring.

Herr talman! Utgångspunkten för dessa bestämmelser liksom för barnavårdslagen i övrigt är att tillgodose barnens intressen och barnens bästa. Därför har utskottet velat pröva motionskraven speciellt omsorgsfullt. Motionerna har remitterats till ett flertal myndigheter. Utskottet har dessutom sammanträffat med representanter för sociala myndigheter på läns- och kommunnivå. Vi har fått ganska entydiga svar, innebärande att frågan behöver utredas men att det alls inte är självklart att umgängesberättigad förälder på alla punkter skall jämsättas med den andre föräldern i dessa frågor. Bl. a. anges i remissvaren risken för att en tvingande skyldighet för barnavårdsnämnderna att kontakta båda föräldrarna kan medföra tidsutdräkt som leder till skada för barnen. Det gäller alltså

i fall där barn snabbt behöver omhändertas för att skyddas.

Det anförs även att det skulle kunna vara till nackdel för barnet och för relationerna mellan föräldrarna om den umgängesberättigade föräldern i samtliga fall skulle delges den fullständiga utredningen i ärendet. Inom utskottet tror vi att det ligger i barnets intresse att båda föräldrarna kan ha en formell rätt att ge sina synpunkter i den svåra situation som barnet befinner sig i när det gäller omhändertagande för samhällsvård. Hur lagstiftningen skall utformas vill vi dock inte ta ställning till nu. Det är därför som vi liksom remissinstanserna föreslår att frågan skall utredas. Det innebär att vi inte kunnat tillstyrka de tre motionerna som innehåller krav på direkt lagändring. Jag tycker att samtliga motionärer, inklusive herr Svensson i Malmö, har anledning att vara helt nöjda med den utskottsbehandlingen, en behandling som alltså lett till ett enigt krav på utredning av frågan.

Det förvånar mig att herr Svensson i Malmö nu yrkar bifall till sin motion. Den innehåller krav på lagstiftningsändring som samtliga remissinstanser vänt sig emot. De har haft diverse erinringar. Vill man nå motionernas syfte, att ändra lagen så att den blir till barnens bästa, uppnår vi detta bäst genom att frågan prövas på ett sätt som medför att man noggrant avväger i vilka fall föräldrarna skall jämföras och i vilka fall det kanske ändå behöver kvarstå vissa skillnader.

Herr talman! Jag vill med dessa ord yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Olsson skall inte alls vara förvånad över att vi vidhåller våra yrkanden härvidlag. För det första innebär det en mycket kraftig fördröjning av frågan att den överlämnats till en utredning som alldeles nyss är tillsatt, och den kommer att sitta i flera år. Det tycker vi är en mycket egendomlig handläggning med tanke på att ni under årtal accepterade att det fanns en bestämmelse som gav föräldrarna lika rätt och att det var en fullständig slump, en försummelse, ett administrativt förbiseende av lagstiftare och utredare att den nya lagen inte också innehöll en sådan. Det var ett rent fel som borde korrigeras omgående i stället för att det skall utredas huruvida man skall gå tillbaka till de självklara bestämmelser som funnits en gång och tillämpats.

Med all respekt för remissinstanserna som är positiva till en lösning av problemet skall nog herr Olsson akta sig litet. Vi skall ha klart för oss att de är parter i målet. En av de remissinstanser som här har fått yttra sig är skyldig till detta grova fall av övergrepp när det gäller förfogande över barnet som jag här anförde. Vi skall nog ta litet försiktigt på deras reservationer. De har sin prestige och sina intressen att tillgodose härvidlag.

För det andra skall vi vara klara över att missbruket med förflyttning av barn utan att den umgängesberättigade föräldern underrättas egentligen strider mot lagen. Lagstiftarens avsikt är nämligen att umgäng-

esrätten skall kunna fungera utan att onödiga hinder sätts upp för den. Det ankommer både på myndigheter och på vårdnadshavande förälder att förbereda barnet för och att tillse att barnet kan utöva umgänge med den icke vårdnadshavande föräldern. Det finns utslag från högsta domstolen på det.

Vidare är det en poänglös anmärkning när vissa socialnämnder säger, att det inte är lämpligt i alla fall att den umgängesberättigade föräldern får ta del av utredningen i ärendet. Skulle denna förälder då starta ett vårdnadsmål, kan vederbörande ju genom att hos domstolen begära editionsplikt få ut vilka hemliga uppgifter som helst. Det är i så fall ett meningslöst hinder.

Slutligen talar man så mycket om barnets intresse och barnets bästa. Den ovillkorliga umgängesrätten är fastställd som en del av barnets bästa, och den skall man icke tumma på genom att ge myndigheterna en förfoganderätt, som i praktiken undergräver och försvårar umgängesrätten.

Herr OLSSON i Sundsvall (c) kort genmäle:

Herr talman! Först och främst vill jag påpeka att utskottet inte har rekommenderat att någon viss utredning skall pröva denna fråga. Vi har i utskottsbetänkandet angivit att utredningen om förstärkning av barns rättsliga ställning nyligen har tillsatts, men vi begär inte att just den utredningen skall pröva detta. Däremot hänvisar vi till att någon remissinstans föreslagit det. Vi säger i stället att utskottet anser att det lämpligen bör ankomma på regeringen att närmare besluta om utredningsarbetets bedrivande.

Låt mig även erinra om vilka föräldrar som är umgängesberättigade. Alla föräldrar som är skilda från vårdnaden har umgängesrätt, om inte särskilda skäl har föranlett annat. Det är de förhållandena som har förorsakat erinringar hos en del av remissinstanserna. Jag vill inte göra någon bedömning av dessa, men jag kan ändå peka på att flera organ har stor erfarenhet av dessa frågor, nämligen socialstyrelsen, länsstyrelsen och barnavårdskonsumenten i Östergötlands län, länsstyrelsen i Norrbottens län och sociala centralnämnden i Uppsala. Vi har dessutom sammanträffat med representanter för myndigheter i Kristianstads län.

Man har erinrat om att alla föräldrar har umgängesrätt, även de som inte alls utnyttjar den, bl. a. de som inte håller någon kontakt med barnet alls, de som bor på annan ort och de vars hemvist kanske är okänd för barnavårdsnämnden. Man vill inte införa en lagbestämmelse som gör att barnavårdsnämnden i varje särskilt fall är tvingad att ta kontakt med föräldern och invänta åtgärder till dess att man har uppnått denna kontakt. Det blir alltså risk för att det då kan dra ut på tiden alltför mycket.

Vad gäller kravet på delgivning i samtliga fall utan fullständig utredning har remissinstanserna framhållit, att detta kanske i många fall åter skulle irritera relationerna mellan föräldrarna och måhända riva upp sår, som håller på att läkas, varigenom barnets intressen skadas. So-

cialstyrelsen har även vänt sig mot att man skulle införa generell besvärsmotståndsrätt.

Det är med tanke på dessa förhållanden som utskottet har stannat för att frågan behöver utredas. Utskottet var enigt om en positiv syn på kravet att lagen behöver ändras, men man får komma ihåg att barnavårdslagen är till för att skydda barnets intresse, och det är det vi i första hand måste se till. Vi hoppas att det inte skall behöva kollidera med den umgängesberättigade föräldrarnas intresse.

Vill vi ha en positiv lösning på denna fråga – och det vill alla vi som har motionerat – skall vi låta den bli föremål för utredning. Det vore emot lagstiftningstraditionen att vi helt plötsligt skulle ändra barnavårdslagen på dessa punkter med ledning av motioner innan frågan har prövats närmare, särskilt som samtliga remissinstanser har vänt sig mot den föreslagna lagändringen.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag måste säga att herr Olsson har byråkratens talang när det gäller att stapla irrelevanta invändningar mot en förnuftig lagstiftning och vad som borde vara en självklar praxis. Som argument för att man inte skall ge någon ovillkorlig rätt åt den umgängesberättigade föräldern anför han att många umgängesberättigade föräldrar inte är intresserade. Har de i årtal varit ointresserade av att träffa barnet, så är det väl knappast någon risk att de plötsligt skulle begära fram handlingar om en åtgärd som de kanske inte ens känner till eller bryr sig om.

Vad saken gäller är ju att engagerade och intresserade föräldrar med nuvarande praxis direkt förhindras att ta del i genomgripande beslut rörande barnets öde. Myndighetens godtycke är fullständigt oinskränkt. Den kan strunta i den umgängesberättigade föräldern trots att det i vår familjerättslagstiftning står att umgänget är till för att den icke vårdnadshavande föräldern skall ha insyn i vården och genom denna insyn kunna utöva en kontroll över vården samt eventuellt, om han är missnöjd, begära ändring i vårdnaden. Det är en av avsikterna med umgängesrätten, vilket finns klart fastlagt i Walinska kommentarerna till den svenska familjerätten.

Den verkligt byråkratiska poänglösheten är väl att säga att enligt vår lagstiftningstradition så skall vi inte ändra en lag utan att utreda. Men ni tog ju bort den här bestämmelsen för några år sedan – då utredde ni inte, för den togs bort av misstag. Det är då märkligt att man inte skall kunna korrigerat det misstaget och återinföra bestämmelsen igen om man tycker att den är förnuftig utan att utreda i årtal.

Herr OLSSON i Sundsvall (c) kort genmäle:

Herr talman! Oberoende av poänglöshet och byråkratisk talang vill jag erinra om att vi har, som väl vi politiker i de flesta fall gör, lyssnat på remissinstanserna. Sedan är det politikernas sak att ta ställning, vilket vi har gjort.

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Viss rätt för förälder
som inte är
vårdnadshavare*

Om det skulle införas en skyldighet att delge den umgängesberättigade föräldern handlingarna i ett ärende skulle de föräldrar som inte utnyttjar sin umgängesrätt – de kanske bor på annan ort eller inte har någon kontakt alls med barnet – enligt dem som har erfarenhet av att handlägga dessa frågor utan tvekan kunna förorsaka förseningar som skulle vara till skada för barnet. Det är ju ofta akuta situationer där barnet snabbt behöver omhändertas osv. Vi är ju överens, herr Svensson i Malmö, om att vi skall öka den umgängesberättigade föräldrarnas möjligheter till inflytande och till agerande i de här frågorna. Vi är väl, hoppas jag, även ense om att vi skall se detta från barnens synpunkt liksom barnavårdslagen i övrigt. Om vi är överens om det, bör vi kunna vara eniga om det utredningskrav som här har föreslagits av ett enigt lagutskott.

Jag tycker inte att herr Svensson i Malmö så benhårt skall behöva hålla på motionskrav om en viss lagtext om man får en annan lösning av den här frågan som jag tror är bättre på lång sikt. Vi får genom utredningskravet en allsidig bedömning av olika konsekvenser som lagändringen kan medföra.

Herr talmannen anmälde att herr Svensson i Malmö anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Fru HÅKANSSON (fp):

Herr talman! Det mesta är väl redan sagt i den här frågan. Men eftersom betänkandet behandlar fyra motioner i vilka föreslås förändringar i barnavårdslagen och jag tillsammans med fru Fränkel är en av motionärerna vill jag ändå säga några ord.

Det är alltid en svår och känslig situation när ett barn skall omhändertas för samhällsvård. Vi har flera gånger hört att enligt nuvarande lag behöver endast den förälder som har vårdnaden kontaktas. Detta stadgas i kap. 3, 4 och 6 barnavårdslagen. Vid omhändertagandet är alltså barnavårdsnämnden endast skyldig att hålla kontakt med och underrätta den förälder som är vårdnadshavare om besluten.

Lagutskottet har behandlat motionerna mycket seriöst och fått in synpunkter från flera länsstyrelser, sociala centralnämnder och från socialstyrelsen. Vi har också här av herr Olsson i Sundsvall hört att myndigheterna visat stor förståelse. De vill däremot inte gärna tillstyrka en förändring i lagtexten, men det har framskymtat att en översyn vore behövlig.

I barnavårdande ärenden hörs ofta båda föräldrarna, dvs. även den som inte är vårdnadshavare, om kontakten mellan denne och barnet fungerar på ett naturligt och bra sätt. Det är emellertid oerhört viktigt att belysa en punkt i detta som inte klaffar. Om vårdnadshavaren och barnet ej medger att denna kontakt tas, så kommer den inte till stand även om det kanske skulle vara till barnets bästa. I sådana fall betyder det att den andre föräldern inte får reda på det "tillfälliga omhändertagandet", kanske inte ens blir hörd under utredningen och definitivt

inte får ta del av den. Det slutliga beslutet får denna förälder inte heller reda på. I värsta fall "försvinner" barnet helt utan att föräldern vet något om vad som hänt.

När föräldrarna är i konflikt med varandra angående barnen, kan vid beslutsfattande enligt 29 § barnavårdslagen angående omhändertagande för samhällsvård 97 § strikt tillämpas. Enligt fast praxis har fader eller moder, som inte har den rättsliga vårdnaden, ej rätt att besvara sig över beslut som rör barnet vare sig det gäller omhändertagande eller annat beslut med stöd av 25 § barnavårdslagen. Detta kan knappast, som herr Svensson i Malmö har anfört, vara lagstiftarnas mening.

Det finns en förlegad syn på detta problem. Barnavårdsnämnden gör sig kanske, på grund av denna lagstiftning, skyldig till stora missgrepp, inte minst när båda föräldrarna är intresserade av sitt barn.

Mitt och fru Fränkels yrkande sammanfaller helt med herr Svenssons i Malmö yrkande.

Även om vår motion, nr 650, är avstyrkt vad gäller ändringsyrkandet i lagtexten, tycker jag att utskottsskrivningen är positiv. Herr talman! Med hänsyn till svaren från remissinstanser och utskottsskrivningen, i vilken begärs en översyn av barnavårdslagen vad avser motionärernas krav, kan även jag yrka bifall till utskottets skrivning. Jag avstår således från att yrka bifall till min och fru Fränkels motion.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionerna nr 650 av fru Fränkel och fru Håkansson samt nr 665 av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 28 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionerna nr 650 och 665.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	293
Nej	–	15
Avstår	–	8

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Viss rätt för förälder
som inte är
vårdnadshavare*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Särskilt stöd till
jordbruk och
skogsbruk m. m. i
Norrbottens län*

§ 6 Föredrogs jordbruksutskottets betänkande 1976/77:34 med anledning av propositionen 1976/77:125 med förslag om tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1976/77 såvitt avser anslag inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde jämte motioner.

Punkterna 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 3

Särskilt stöd till jordbruk och skogsbruk m. m. i Norrbottens län

Regeringen hade i propositionen 1976/77:125 bilaga 9 (jordbruksdepartementet) under punkten B :8 (s. 35–37) föreslagit riksdagen att

1. godkänna vad i propositionen förordats om inriktningen av arbetet för att främja jordbruk och skogsbruk m. m. i Norrbottens län,

2. till Särskilt stöd till jordbruk och skogsbruk m. m. i Norrbottens län på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1976/77 anvisa ett reservationsanslag av 15 000 000 kr.

I detta sammanhang hade behandlats motionerna

1976/77:1559 av herr Lövenborg (–), vari hemställts 1. att riksdagen begärde att regeringen utfärdade direktiv till Norrbottendelegationen att också pröva frågan om upprättandet av statliga såväl som kooperativa jordbruks- och trädgårdsanläggningar och inleda försöksverksamhet i detta syfte, 2. att riksdagen till Särskilt stöd till jordbruk och skogsbruk m. m. i Norrbottens län på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1976/77 anvisa ett reservationsanslag av 25 000 000 kr., 3. att riksdagen uttalade att beslutanderätten över medlen i fråga borde delegeras till Norrbottendelegationen, och

1976/77:1599 av herr Lundkvist m. fl. (s), vari hemställts att riksdagen beslutade att ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om grunder för stödverksamheten till jordbruk och skogsbruk i Norrbottens län.

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. med anledning av regeringens förslag och motionen 1976/77:1599 samt med avslag på motionen 1976/77:1559, yrkandena 1 och 3, godkänna vad i propositionen och av utskottet förordats om inriktningen av arbetet för att främja jordbruk och skogsbruk m. m. i Norrbottens län,

2. med bifall till regeringens förslag och med avslag på motionen 1976/77:1559, yrkandet 2, till Särskilt stöd till jordbruk och skogsbruk m. m. i Norrbottens län på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1976/77 anvisa ett reservationsanslag av 15 000 000 kr.

Reservation hade avgivits av fru Theorin och fru Lundblad, herrar Lindberg, Wictorsson, Olsson i Edane och Strömberg i Vretstorp samt fru Radesjö

(samtliga s) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen skulle med anledning av regeringens förslag och motionen 1976/77:1599 samt med avslag på motionen 1976/77:1559, yrkandena 1 och 3, godkänna vad reservanternas förordnad om inriktningen av arbetet för att främja jordbruk och skogsbruk m. m. i Norrbottens län.

Herr OLSSON i Edane (s):

Herr talman! Till det betänkande vi nu har att behandla finns en socialdemokratisk reservation fogad. Den avser p. 3, särskilt stöd till jordbruk och skogsbruk m. m. i Norrbottens län.

I botten för reservationen ligger motionen 1976/77:1599 av herr Lundkvist m. fl., där vi motionärer trycker på angelägenheten av att åtgärder vidtas för att utveckla Norrbottens näringsliv och betonar att även sysselsättningsmöjligheterna i jordbruk och skogsbruk härvidlag måste tillvaratas. Vi tillstyrker sålunda propositionens förslag om ett särskilt stöd till jordbruk och skogsbruk m. m. i Norrbottens län i form av ett reservationsanslag av 15 milj. kr.

Vad vi har tagit upp i motionen, som sedan har följts upp av reservanternas, är hur det statliga stödet skall administreras inom länet. Och här har vi i såväl motionen som i reservationen tryckt hårt på att det bör vara länsstyrelsen som fattar de erforderliga besluten i den nu föreslagna stödverksamheten, sedan regeringen efter förslag av Norrbottendelegationen fastställt grunderna för stödet.

Därmed skapas det, som också framhålls i motion 1976/77:1599, garantier för att det nödvändiga samarbetet mellan olika länsorgan förankras i det för den regionalpolitiska utvecklingen inom länet ansvariga organet.

Länsstyrelsernas sammansättning bör vara en god garanti för att ett stöd av den här omfattningen blir utnyttjat på allra bästa sätt.

Länsstyrelsen är numera så pass utbyggd och väl förankrad i resp. län att en statlig satsning av den här storleksordningen med förtroende bör kunna anförtros detta övergripande landsorgan.

Jag kan inte tänka mig att man i något län i landet f. ö. skulle reflektera över någon annan förvaltare än länsstyrelsen om staten ginge in med 15 miljoner för att främja länets näringsliv.

Det här är en regionalpolitisk satsning lika väl som någon annan, och precis som när det gäller företag av annan karaktär måste också i fråga om skogs- och jordbruk utgångspunkten vara att utkomstmöjligheterna erhålls i rationella och på sikt bestående företag.

Som det mycket riktigt framhålls i majoritetsskrivningen är det inte meningen att regeringen skall behöva fatta beslut i varje enskilt fall, utan den skall endast behöva fastställa grunderna. Vad är då mer naturligt än att regeringens förlängda arm på länsplanet, nämligen länsstyrelserna, administrerar ett stöd av den här omfattningen?

Vi har här i riksdagen vid olika tillfällen slagit fast att när det gäller en samordnad sysselsättnings- och regionalpolitik bör det samordnande ansvaret för länsplaneringen åvila länsstyrelserna. Dessa har att svara

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Särskilt stöd till
jordbruk och
skogsbruk m. m. i
Norrbottens län*

Onsdagen den
1 juni 1977

*Särskilt stöd till
jordbruk och
skogsbruk m. m. i
Norrbottens län*

för att samordning sker mellan olika former av statlig satsning.

Vi tog ett sådant beslut bara för några dagar sedan, då vi behandlade arbetsmarknadsutskottets betänkande 1976/77:7. Och detta måste ha sin aktualitet även när det gäller de näringar som här avses få stöd.

Regionalpolitiken måste, har vi sagt, utvecklas till att omfatta regional balans inom länen och inom de stora kommunerna i Norrlandslänen. Och när det gäller Norrbotten och ett program för ökad sysselsättning i detta län måste självfallet främjandet av jord- och skogsbruk ingå som en väsentlig del.

Vi skall då vara klara över att det här rör sig om ett program med huvudsaklig inriktning på åtgärder som kan få mycket stor betydelse för den regionala utvecklingen inom länet. Vi har all anledning att hoppas på detta, även om det är fråga om en ny och hittills oprövad konstruktion av stödverksamhet.

Men vad vi då har ansett angeläget att framhålla är, att vår huvudlinje när det gällt regionalpolitiska insatser har gått ut på att stärka länsstyrelsernas ställning genom att anpassa deras organisation och arbetsformer till nya krav. Därför har också länsstyrelserna tillförts personella och andra resurser för uppgifter inom sysselsättnings-, närings- och regionalpolitiken.

Det bör följaktligen också vara länsstyrelserna som fattar de erforderliga besluten i fråga om olika stödformer, och jag kan inte finna något som helst skäl till att stöd till jord- och skogsbruk skulle brytas ut ur detta mönster.

Länsstyrelserna har också, som vi vet, gott samarbete med lantbruksnämnder och skogsvårdsstyrelser, som i fråga om det här särskilda stödet blir de organ som bereder ärendena innan länsstyrelserna tar sina beslut.

Herr talman! Jag yrkar härmed bifall till den socialdemokratiska reservation som är fogad till utskottsbetänkandet.

Herr LÖVENBORG (—):

Herr talman! När det talas om "de rika naturtillgångarna i Norrbotten" är det i allmänhet skog, malm och möjligen vattenkraften som åsyftas. Men det finns en annan naturtillgång som jag alltid har betraktat som lika värdefull, nämligen den norrbottniska jorden.

Men det är en naturtillgång som man mycket illa tar till vara. Det har under många år förts en dålig jordbrukspolitik i vårt land. Den har bl. a. inneburit att det norrländska jordbruket, inte minst det norrbottniska, drabbats av en förödelse som hela riksdagen borde gråta över och känna ansvar för. I en värld som svälter har man med starka styrmedel befrämjat en utveckling som har inneburit att stora delar fruktbar åkerjord har förvandlats till ogenomtränglig djungel.

Under senare år är det tydligt att eftertankens kranka blekhet börjat lägga sig över bestämmande instanser. Ett förbättrat stöd till småjordbruket har dämpat – observera inte stoppat – takten i nedläggningen. Det särskilda stödet till jordbruk och skogsbruk i Norrbottens län är

ett av flera steg i rätt riktning. På senare tid har man också fått uppleva något så förvånande som att man från höga myndigheters sida börjat tala om möjligheten av nyodling i Norrbotten. Sent skall syndaren vakna, skulle man möjligen kunna säga i detta sammanhang utan att vara alltför elak. Det är ett uppvaknande som sker i elfte timmen och sedan stora delar av den norrbottniska åkerjorden övergivits och dess brukare drivits i väg. Den förödelse som har drabbat det norrbottniska jordbruket är det sannerligen inte lätt att reparera. Det kräver mycket stora kapitalinsatser och ett radikalt nytänkande.

Det vore att hänge sig åt illusionsmakeri att tro att man med litet mera pengar och genom att följa samma principer som tidigare gällt skulle kunna återskapa jordbruk i de områden där det har raserats. Jag är inte emot den typ av stödformer som finns, men de måste kompletteras med helt nya grepp. Det finns områden med massor av nedlagda jordbruk som ingen enskild förmår sätta i stånd.

Satsningen på KR- och SR-jordbruk har visat sig inte vara tillräcklig, framför allt på grund av att innehavarna tryckts till jorden av väldiga kostnader för räntor och amorteringar. Vill man ta till vara den naturtillgång som också den norrbottniska jorden utgör, måste man, jämsides med andra stödformer, också bana nya vägar.

Jag ville med min motion aktualisera frågan om uppbyggandet av statliga och kooperativt ägda jordbruk. Inom vissa delar av Norrbotten ser jag i dagens läge ingen annan lösning för att återskapa ett levande jordbruk. Kan staten etablera och driva företag, kan staten naturligtvis också äga och driva jordbruk.

Man kan också tänka sig den lösningen att man med statliga medel planmässigt satsar på att befrämja kooperativa driftsformer, gemensamhetsbyggnader, gemensamma maskiner osv. för att man också inom småjordbrukets ramar skall kunna använda sig av stordriftens fördelar. Vi har föreslagit detta som en tänkbar försöksverksamhet. Båda formerna är tänkbara.

Utskottet avvisar förslaget utan någon omständlig motivering. Det får väl tolkas så att tankegången i min motion är så djärv att utskottet blev helt förstummat.

Jag har i motionen föreslagit en höjning av stödet till 25 milj. kr. Det har jag gjort därför att det står helt klart att en upprustning av det norrbottniska jordbruket kostar mycket stora pengar och därför att jag anser det viktigt att Norrbottendelegationen får möjligheter att pröva helt nya vägar.

Jag föreslår i motionen att delegationen skall få beslutanderätten. I den socialdemokratiska reservationen föreslås att länsstyrelsen skall få befogenhet att fatta erforderliga beslut efter förslag från delegationen. För mig är det viktigaste att beslutanderätten förankras i länsorganen och att bästa möjliga samordning kommer till stånd. Jag kan alltså utan större självövertvinnelse stödja de socialdemokratiska motionärerna och

Onsdagen den
1 juni 1977

*Särskilt stöd till
jordbruk och
skogsbruk m. m. i
Norrbottens län*

reservanterna på den punkten. Men i övrigt yrkar jag bifall till motionen 1559.

Herr JOHANSSON i Holmgården (c):

Herr talman! Jag vill inledningsvis uttrycka en utomordentlig tillfredsställelse över den proposition som har framlagts och som har föreslagit en anvisning på 15 miljoner för upprustning av Norrbottens jordbruk och skogsbruk. Det är välgörande att man i detta läge äntligen har insett den betydelse ur regionalpolitisk synpunkt som jordbruket verkligen har för en bygd som vår. Men det skulle självfallet ha varit ännu bättre om man hade insett det redan på 1960-talet, i stället för att satsa på en politik som ju innebar att man lade ner stora delar av vår jordbruksbygd och lämnade den åt förbuskning. I det läget hade man inte någon tilltro till att jordbruket hade betydelse ur regionalpolitisk synpunkt. Men bättre sent än aldrig – vi är tacksamma för den satsning som man nu föreslår och som ju är en speciell sådan, där man vill pröva nya insatser. Det är också glädjande att propositionen har mötts av en praktiskt taget enhälligt uppfattning i utskottet och i denna församling.

De motioner som har väckts och den reservation som är fogad till utskottsbetänkandet är mera marginalanteckningar utan större värde. När det gäller den socialdemokratiska motionen är det främst fråga om vem som skall handlägga ärendena – om de skall överlämnas åt de länsorgan som sedan gammalt har ägnat sig åt dessa uppgifter eller om man skall bygga upp ett särskilt organ. Jag är medveten om och kan absolut betyga länsstyrelsens utomordentliga intresse för denna satsning. Man kommer också från delegationens sida att göra sitt yttersta för att denna satsning verkligen skall åstadkomma bästa möjliga resultat inom ramen för det belopp som har anvisats. För att ett arbete verkligen skall kunna ske som ger så snabba resultat som möjligt har man sagt att man skall upprätta arbetsenheter, både på skogsvårds- och på lantbruksnämndssidan, som skall ta hand om arbetet. Det skall självfallet ske i samarbete mellan länsstyrelse och delegation.

Det är närapå skrattretande när man säger att man inte kan tänka sig att i något län satsa så mycket som 15 miljoner utan att det uppdras åt länsstyrelsen att administrera satsningen. Jag har varit med om att det har satsats tusentals miljoner utan att länsstyrelsen haft någon större inverkan. Men resultaten har inte alltid blivit lysande. Vi får i alla fall nu hoppas att dessa länsorgan skall kunna behandla de 15 miljonerna och ta ut det bästa möjliga. Jag tror inte att det finns anledning till en stor debatt kring frågan. Det är i både länsstyrelse och berörda länsorgan en enhälligt mening att man skall göra det bästa möjliga och åstadkomma det mesta möjliga med dessa pengar.

När det sedan gäller herr Lövenborgs motion om en höjning av anslagen till 25 milj. kr. och om att man inom ramen för dessa miljoner skulle bygga upp stora statliga och kooperativa jordbruksföretag och trädgårdsanläggningar, så måste jag säga att jag tycker att om det som föreslås

skulle kunna ge några resultat då borde herr Lövenborg rimligen ha tagit till ett större belopp än 25 milj. kr.

I Norrbottens län finns det massor med ungdomar som är villiga att satsa på jordbruket. Men man måste skapa förutsättningar för dessa ungdomar att få tag på jordbruksföretag som de kan driva. Om man lyckas med det är jag övertygad om att ungdomarna kan åstadkomma minst lika goda resultat som en statlig satsning på det här området skulle innebära.

Jag kan självfallet hålla med herr Lövenborg om att det behövs stora pengar för att rusta upp de jordbruk som kommit i misär under de senaste tiotal åren, men den satsning på 15 miljoner som vi föreslår är ändå en god början. Med denna satsning som inledning borde man kunna åstadkomma ganska goda resultat, och om så blir fallet skall vi också kunna bygga ut jordbruken ytterligare under kommande år. Några stora satsningar i form av statliga och kooperativa jordbruk har jag däremot väldigt svårt för att tro på.

Med hänvisning till det sagda vill jag yrka bifall till hemställan i jordbruksutskottets betänkande nr 34.

Herr OLSSON i Edane (s):

Herr talman! Det är inte alls, herr Johansson i Holmgården, fråga om att bygga upp ett nytt särskilt organ. Herr Johansson måste vara väl medveten om att med den sammansättning som länsstyrelserna har fått har de också fått en stark förankring i det lokala kunnandet, och de är följaktligen väl skickade för den här uppgiften.

Jag kan inte förstå varför detta är en tvistefråga för herr Johansson i Holmgården. Detta är ju ett mönster efter vilket vi arbetar överallt ute i länen, och varför skulle vi då göra ett undantag för Norrbotten, vars länsstyrelse säkert är kapabel att sköta denna administration? Det är bara detta vi har påpekat i vår reservation.

Herr LÖVENBORG (—):

Herr talman! Herr Johansson i Holmgården säger att om man skulle gå in på mitt förslag om att också satsa på statliga eller kooperativa anläggningar på jordbrukets och trädgårdsskötselns område, då skulle det behövas mycket mera pengar än som föreslås i motionen. Jag har föreslagit någon form av försöksverksamhet, och allt som är nytt och oprövat brukar utdömas i förväg. T. o. m. upptäckten att jorden var rund möttes en gång i världen med stor misstro, och här handlar det bara om att bruka jorden och att försöka gå in för litet nya grepp. Men jag tror att det vore av värde om man gav Norrbottendelegationen möjligheter att också pröva den här formen, åtminstone inom de områden där jorden håller på att återerövrats av buskar och skog.

Jag tror inte heller att man klarar en utveckling av jordbruket genom att exempelvis höja stödet till ladugårdsbyggen eller genom att tillgripa andra mer eller mindre konventionella stödformer. En satsning som den

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Särskilt stöd till
jordbruk och
skogsbruk m. m. i
Norrbottens län*

jag föreslår skulle i vart fall kunna utgöra en hjälp till att överleva. Det är väl värt att pröva, och då behövs det betydligt större resurser än som föreslås av utskottet.

Herr JOHANSSON i Holmgården (c):

Herr talman! Jag vill säga till herr Lövenborg att vi verkligen inte är i behov av någon försöksverksamhet. Vi vet hur jordbruk skall skötas och hur de skall rustas upp, även sådana som har förbuskats i rätt stor utsträckning. Vi har redan haft en försöksverksamhet i Norrbotten, och det enda som nu behövs är pengar för att åstadkomma de åtgärder som vi vet är nödvändiga. Någonting annat är vi inte i behov av, och vi är följaktligen inte intresserade av den försöksverksamhet i form av statliga och kooperativa företag som herr Lövenborg pratar om.

Herr Olsson i Edane sade att detta inte behöver vara någon tvistefråga. Nej, det tycker inte jag heller att det behöver vara. Vi är helt överens i det län som berörs av denna fråga om att länsstyrelsen i samråd med de länsorgan, som alltid handlägger dessa frågor i övrigt, skall kunna klara arbetsuppgifterna och att man alltså inte behöver den nyordning som det skulle innebära att länsstyrelsen helt handlade frågorna.

Det sades tidigare att det är ett bra samarbete mellan å ena sidan länsstyrelsen och å andra sidan lantbruksnämnden och skogsvårdsstyrelsen. Det är självklart, eftersom det är samma ordförande i alla tre organen, så varför skulle dessa organ inte kunna ha ett gott samarbete och organisera arbetet på ett sådant sätt att man får ut det bästa resultatet. Vi är helt övertygade om att så kan ske.

Eftersom jag själv tillhör länsstyrelsen känner jag till länsstyrelsens mening om hur denna fråga rätteligen bör handläggas.

Herr LÖVENBORG (–):

Herr talman! Vi är inte i behov av någon försöksverksamhet, säger nu Filip Johansson. Jag tycker att det är ett tämligen självbelåtet yttrande. Han talar alltså i 240 000 norrbottningars namn. Är man inte alldeles stockkonservativ kan man tänka sig en försöksverksamhet för att pröva nya, djärva grepp, även på jordbrukets område.

För att klara länets behov enbart av mjölk lär det behövas 2 000 kor, och dessa skakar man inte fram i en handvändning.

Vi vet också att det finns enorma möjligheter till nyodling också i det nordligaste länet och att det finns möjligheter att upprätta storjordbruk. Men enskilda människor orkar inte med att genomföra den förnyelsen.

På den sovjetiska delen av Nordkalotten, dit jag tycker att Filip Johansson skall göra en liten studieresa, sker en utveckling av det slag jag talat om i mycket betydande format. Där nyodlar man stora områden, och där utvecklas jordbruket. Jag har där själv besökt ett kooperativt eller statligt jordbruk – jag minns inte riktigt vilket – med ungefär 2 000 kor. Det som går på den sovjetiska sidan i ett minst lika hårt klimat

som i Norrbotten skulle kunna gå även där. Men det krävs stora statliga insatser, jämsides med det stöd till småjordbruket som utgår och som jag inte alls är någon motståndare till.

Herr OLSSON i Edane (s):

Herr talman! Jag vill inte mycket förlänga debatten. Men efter herr Johanssons i Holmgården senaste inlägg, där han talade sig varm för länsstyrelsen och även deklarerade att han är ledamot av denna, bör det finnas gott hopp om att han kommer att rösta för den socialdemokratiska reservationen.

Herr JOHANSSON i Holmgården (c):

Herr talman! Låt mig till herr Lövenborg säga att visst är vi i stort behov av en försöksverksamhet, men inte av en försöksverksamhet med kooperativa och statliga företag – någonting sådant är vi absolut inte i behov av.

Vi har i Norrbotten tyvärr en ägarstruktur när det gäller jord och skog som åsamkar oss rätt stora bekymmer. Dessa problem är inte särskilt lätta att lösa. Men med de initiativ som tagits de senaste åren för att samordna exempelvis upprustningen av nedlagd åker och istandsättning av gamla avvattningsanläggningar kan man åstadkomma rätt goda resultat. De här pengarna räcker möjligen till den verksamheten under ett år, men de räcker inte för att satsa på statliga eller kooperativa företag. Inte ens 25 miljoner skulle på något sätt täcka de behov som i så fall skulle föreligga.

Överläggningen var härmed slutad.

M o m . 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av fru Theorin m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Olsson i Edane begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 34 punkten 3 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av fru Theorin m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Olsson i Edane begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 165
Nej – 139
Avstår – 6

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Särskilt stöd till
jordbruk och
skogsbruk m. m. i
Norrbottens län*

Nr 146

Onsdagen den
1 juni 1977

*Särskilt stöd till
jordbruk och
skogsbruk m. m. i
Norrbottens län*

M o m . 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1559 av herr Lövenborg i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lövenborg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarén bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 34 punkten 3 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammarén bifallit motionen nr 1559 i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lövenborg begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 301
Nej – 9
Avstår – 1

Punkterna 4 och 5

Kammarén biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

På förslag av herr talmannen beslöt kammarén att uppskjuta behandlingen av på föredragningslistan återstående ärenden till morgondagens sammanträde.

§ 7 Herr talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle finansutskottets betänkande nr 30 och skatteutskottets betänkande nr 53 uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden.

§ 8 Kammarén åtskildes kl. 24.00.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert